

Ludmila SULITKOVÁ

Neznámý městský řád pro Náchod z šedesátých let 16. století

Abstract: *The author has recently found in the resources of Archiv Národního muzea (National Museum Archives) unknown municipal order for the Eastbohemian town of Náchod that was given by the owner of the Náchod estate Albrecht Smiřický of Smiřice in the mid-1560s. In this article, the author tries to find a possible model for the above mentioned order and comes to conclusion that it is very similar to the older order published by Vilém /Wilhelm/ of Pernstein for Pardubice in 1512. This order might remain in the Náchod municipal or patrimonial archives from the times of the Pernstein rule (Vojtěch /Adalbert/ of Pernstein held Náchod in 1533–1534, his brother Jan /Johann/ of Pernstein followed him in 1534–1544). Based on the analysis of both the orders and on comparison with other known municipal orders the author brings hypothesis that the Pernsteins paid the biggest attention to the regimentation of municipal conditions in their towns.*

Keywords: *municipal orders – „gute polizey“ – Náchod – Pardubice – the Pernsteins – 16 century*

Evropské a zejména německé historiografii je řádově už od sedmdesátých let 20. století velmi frekventované studium tzv. „gute polizey“ („*politia vera*“),¹ zahrnující pravidla a normy dobrého soužití, potírání nepravostí a dobrou správu – tedy v podstatě nařízení určená k disciplinaci soudobého obyvatelstva.² Takováto naří-

---

1 Pojem „*politeia*“ (v klasickém Řecku státní filozofie neboli ústava) znamenal v Evropě v rané formě někdy od 15. století „dobrý obecný pořádek“ v zemi či městě. S počátkem novověkého zákonodárství od 16. století se pojem rozšířil na oblast reglementace vztahu poddaný – vrchnost, ale i v soudobé právní praxi přetrvávalo nejednotné nazírání na jeho obsah. Peter NITZCHKE, *Von der Politeia zur Polizei. Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte des Polizei-Begriffs und seiner herrschaftspolitische Dimensionen von der Antike bis ins 19. Jahrhundert*, Zeitschrift für historische Forschung 19, 1992, s. 317–339; K termínu „*policey*“ v raném novověku Daniel TILGNER, *Sozialdisziplinierung und Sozialregulierung. Die Polizeyordnungen für Schleswig-Holstein von 1636 und für das Amt Bergedorf von 1623*, in: Arno Herzog – Franklin Kopitzsch (Hg.), *Veröffentlichungen des Hamburger Arbeitskreises für Regionalgeschichte*, Band 3, Münster – Hamburg – London 2000, s. 14–26.

2 Ze zcela zásadních titulů viz Michael STOLLEIS za spolupráce Karla Härtera a Lothara Schillinga (Hg.), *Policey im Europa der Frühen Neuzeit*, Frankfurt am Main 1996 (=IUS COMMUNE. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Europäische Rechtsgeschichte. Frankfurt am Main, Sonderheft 83); Karl HÄRTER (Hg.), *Policey und frühneuzeitliche Gesellschaft*, Frankfurt am Main 2000 (=IUS COMMUNE. Sonderheft 129). Postupně se také připravují edice těchto různorodých nařízení z měst a říšských knížectví pod souborným názvem *Repertorium der Polizeyordnungen der Frühen Neuzeit* – o nich více viz ve studii Wolfgang WÜST, *Mandáty rady a městská „polizey“ – výzva pro editora*, in: Michala Hrubá – Ludmila Sulitková – Vilém Zábranský (edd.), *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*, Ústí nad Labem 2010 (=Ústecký sborník historický, Supplementum 1), s. 291–307. Pro Bavorsko viz třísvazková edice – Wolfgang WÜST (Hg.), *Die „gute“ Policey im Reichskreises. Zur frühmodernen Normensetzung in den Kernregionen des*

zení mohla být vydávána pro celý stát (zemi) či pro nižší správní jednotky (kraje, města, panství).³ Přitom je zřejmé, že tuto problematiku nelze studovat bez souvztažnosti s výzkumy sociální disciplinace,⁴ potažmo širě zaměřenými výzkumy dobové kriminality a samozřejmě také dobových správních struktur.

Naše historiografie – zvláště současná – bohužel zůstává studiu těchto právních a správních norem hodně dlužna, což se týká především problematiky „policejních“ ustanovení pro městské prostředí.⁵ Zde dosud zůstává v podstatě jediným autorem, který tyto normy

---

Alten Reiches. Bd. 1: *Der Schwabische Reichskreis, unter besonderer Berücksichtigung Bayerisch-Schwabens*, 2001; Bd. 2: *Der Fränkische Reichskreis*, 2003; Bd. 3: *Der Bayerische Reichskreis und Oberpfalz*, 2004; André HOLENSTEIN, *Die Umstände der Normen – die Normen der Umstände. Policyordnungen im kommunikativen Handeln von Verwaltung der lokalen Gesellschaft im Ancien Régime*, in: K. Härter (Hg.), *Policey und frühneuzeitliche Gesellschaft*, s. 1–16; Karl HÄRTER, *Polizei*, in: *Enzyklopädie der Neuzeit*, Bd. 10, Stuttgart 2009, s. 170–180; Andrea GRIESEBNER – Martin SCHEUTZ – Herwig WEIGL (Hg.), *Justiz und Gerechtigkeit. Historische Beiträge (16.–19. Jahrhundert)*, Innsbruck – Wien – München – Bozen 2002. Ačkoli se v německém prostředí v normativních nařízeních už od 15. století přímo objevuje i termín „Polizey“, potažmo „Policeyordnung“, němečtí autoři a editoři berou pod tímto obecným označením v úvahu celou škálu možných „usměrňujících“ textů, tedy včetně vesnických řádů a nařízení a dokonce i urbářů. Wolfgang WÜST – Nicola SCHUMANN – Ulla SCHUH, *Policey im regionalem Kontext: Rechtssetzung im Alten Reich, im Reichskreis und im Territorium. Beispiele aus Franken*, *Zeitschrift für Bayerische Landgeschichte*, Beiheft 30, Reihe B, Rechtssetzung und Rechtswirklichkeit in der bayerischen Geschichte, 2006, s. 176. Z nejzásadnějších studií pro Rakousko viz Wilhelm BRAUNEDER, *Studien I. Entwicklung des Öffentlichen Rechts*, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien 1994, zvláště s. 473–499; TÝŽ, *Die Policygesetzgebung in der österreichischen Ländern des 16. Jahrhunderts: Derzeitige Forschungsstand und Perspektiven*, in: M. Stolleis (Hg.), *Policey im Europa*, s. 299–316, který v této studii uvádí kromě jiného taxativní výčet do té doby publikovaných prací o policejních rádech pro rakouské země od sedmdesátých let 20. století. Na výzkumu situace ve Francii a komparaci zdejších poměrů se situací v německých zemích založila svou studii Andrea ISELI, *Gute Policey. Öffentliche Ordnung in der frühen Neuzeit*, Stuttgart 2009. Zhodnocení zahraničních výzkumů ve vztahu k disciplinačním normám pro města viz ve studii Ludmila SULITKOVÁ, *Normy a disciplinace. Situace v našich raně novověkých městech (do 20. let 17. století)*, in: *Normy, disciplinace a sociální praxe ve vývoji společnosti od počátku raného novověku do 19. století* (kolektivní monografie z grantového projektu katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem), v tisku. Srov. též pozn. 4 a 5.

- 3 Příkladně pro české poměry Jaroslav PÁNEK, *Policey und Sozialdisziplinierung in Böhmen und Mähren*, in: M. Stolleis (Hg.), *Policey im Europa*, s. 317–331, pro vybraná německá území ve vztahu k říšskému zákonodárství W. WÜST – N. SCHUMANN – U. SCHUH, *Policey im regionalem Kontext*, s. 176–214 a pro jednotlivé rakouské země W. BRAUNEDER, *Die Policygesetzgebung*, s. 299–316. Srov. též Markus CERMAN – Robert LUFT (Hg.), *Untertanen, Herrschaft und Staat im Böhmen und im „Alten Reich“*. *Sozialgeschichtliche Studien zur Frühen Neuzeit*, München 2005. Na příkladu Frankfurtu am Main prokázala Anja JOHANN, že počátky zdejších policejních řádů sahají již do poloviny 14. století. Anja JOHANN, *Kontrolle mit Konsens. Sozialdisziplinierung in der Reichsstadt Frankfurt am Main im 16. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 2001, s. 249.
- 4 Literaturu změřenou přednostně ke studiu sociální regulace a sociální disciplinace shrnuji ve studii *Normy a disciplinace*. Početnou literaturu, vzniklou z tohoto společensko-vědního diskursu v poslední třetině 20. století v Evropě, uvádí D. TILGNER, *Sozialdisziplinierung und Sozialregulierung*, s. 265–282 a A. JOHANN, *Kontrolle mit Konsens*, s. 265–282.
- 5 Stav výzkumu pramenů k „policey“ a sociální disciplinaci v naší historiografii shrnul nejnověji J. PÁNEK, *Policey und Sozialdisziplinierung*. U nás se ovšem pojem „policej“ v pramenech přímo nevyskytuje, známe jej pouze z řádu Rudolfa II. jako panovníka říše římské (*Kaiser Rudolphs II.*

systematicky zkoumal, Zikmund Winter,⁶ přičemž je nazval souhrnně „*policejními řády městskými*“. Ačkoli v úvodu své souborné statě Winter naznačuje, že jde o řády, týkající se „*policie, bezpečnosti a mravnosti*“ vydávané samotnými orgány městské správy (a před obnovou rady jednou ročně čtená na shromáždění celé obce),⁷ z dalšího výkladu vyplývá, že alespoň v některých případech měl na mysli i řády, vydávané v souborné podobě pro města jejich vrchnostmi.⁸

Považujeme tedy za objektivně opodstatněné, aby v komplexním pohledu byla jako městské řády chápána jak normativní ustanovení pro městské obyvatele vzešlá z kompetence vlastních městských samosprávných orgánů („*obecní zřízení*“, „*artikule obecní*“, „*snesení*“ a statuta konšelů, soudní nálezy, tzv. pamětní záznamy ad.), tak též nařízení regulující jednotlivé sféry městského života z pozice jejich vrchností (a označovaná ve své době alternativně rovněž termínem „*řád*“, „*pořad*“ či „*artikule obecní*“).⁹ Že ovšem různá předchozí konšelská nařízení, respektive nálezy městského soudu ve sporných záležitostech mohla vhodně využít sama městská vrchnost pro vlastní reglementaci, je ovšem mimo pochybnost a konkrétně to vyplývá právě z poměrů v Náchodě.

Polizeyordnung für Böhmen 1605, Dresden 1792). Tento řád ale napodiv neobsahoval sociálně disciplinační opatření a obracel se jen k řemeslům. Jinak se říšské policejní řády na naše území nevztahovaly. Jedním z prvních našich autorů, kteří se zabývají policejními ustanoveními na úrovni zemí, je Dalibor JANIŠ, „*Zkrocení pýchy zlých lidí*“. *Policejní ustanovení v usneseních moravského zemského sněmu před rokem 1520 ve středoevropském srovnávání*, *Folia historica Bohemica* 22, 2006, s. 7–27. Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích III (1471–1526)*. *Města – Venkovský lid*, Praha 2002, s. 190 mluví o policejním systému měst v tom nejužším, v podstatě moderním slova smyslu, totiž jako o obranyschopnosti města.

- 6 Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. II. díl, Praha 1892, s. 66–105; J. PÁNEK, *Policey und Sozialdisziplinierung*, s. 321.
- 7 Z. WINTER, *Kulturní obraz*. II, s. 67. Stejný názor, že totiž „*policejní nařízení*“ byla vydávána konšely či celou městskou obcí, zastává i J. PÁNEK, *Policey und Sozialdisziplinierung*, s. 321.
- 8 Z. WINTER, *Kulturní obraz*. II, s. 75 zmiňuje pardubický řád ze začátku 16. století, přičemž podle odkazu na jeho zveřejnění v Archeologických památkách VII má evidentně na mysli řád vydaný Pardubicím Vilémem z Pernštejna roku 1512 (srov. pozn. 9). Z. Winter měl k dispozici (c. d., s. 79) i „*snesení konšelů všech tří měst pražských*“ z roku 1584, zanesené v pamětní knize Nového Města pražského z let 1528–1646. Šlo o rukopis se signaturou 332 a nově označený inventárním číslem 1511 – viz Jiří ČÁREK, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy (Přehled)*, Praha 1956, s. 70, který bohužel spolu s dalšími městskými knihami pražskými shořel na konci druhé světové války.
- 9 Několik vrchnostenských nařízení pro poddanská města zařadil Josef KALOUSEK do své edice *Řády selské a instrukce hospodářské* (Archiv český XXII, Praha 1905), a to pro Pardubice z roku 1512 (s. 46, č. 36 jen zmínka s odkazem na jeho níže uvedené celistvé vydání), pro Nedvědice z roku 1538 (s. 90–100, č. 55) a pro Velkou Bíteš z let 1559 a 1568 (s. 164, č. 78). Srov. pozn. 15. Obecní zřízení pardubické sestávající z 78 článků neboli artikulů bylo poprvé (jen bez článku 64) zpřístupněno koncem šedesátých let 19. století (Josef SMOLÍK, *Zřízení města Pardubic r. 1515*, *Památky archeologické* 7, 1868, s. 515–528) a později v celistvosti (i s rýmovaným úvodem a doprovodným privilegiem Viléma z Pernštejna) v Archivu českém: František DVORSKÝ (ed.), *Archiv český XVII*, 1899, s. 158–171, 222–223.

Ze studia Wintrem shromážděných údajů je zřejmé, že sám měl jen zcela výjimečně k dispozici souborné normy a musel tak pro vytvoření si představy, které sféry městského života a jakým způsobem byly regulovány, přednostně spoléhat na namáhavou excerpci dílčích údajů, získávaných především rozbořením různorodých městských knih¹⁰ a dokládajících jednotlivá rozhodnutí městských správních a soudních orgánů v konkrétních záležitostech „obecného dobrého“.¹¹ Z ucelených vrchnostenských norem mu tedy evidentně byl znám z českých měst pouze obecní řád pardubický z počátku druhého desetiletí 16. století,¹² vydaný Vilémem z Pernštejna, ale utajen mu napodiv zůstal řád pro Kamenici nad Lipou, obsažený v privilegiu tehdejšího vlastníka, nejvyššího hofmistra Jindřicha ze Stráže z roku 1462¹³ a obecní zřízení vydané Albrechtem Smiřickým pro Náchod roku 1565, jemuž tedy níže věnujeme pozornost. Jelikož navíc moravská města, jak známo, stála zcela na okraji Wintrova výzkumného zájmu, neznal ani unikátní obecní zřízení městečka Doubravníka z roku 1478, vydané Vilémem a Vratislavem z Pernštejna a sestávající z 90 ustanovení, jež ve své starší vrstvě vycházelo z ustanovení „*rychtáře a konšelů i vsí obce městečka Doubravnice*“.¹⁴ Jeho pozornosti tak také unikly další vrchnostenské řády pro moravská městečka, a to pro Nedvědice zřízení vydané Janem z Pernštejna roku 1538, pro Velkou Bíteš řád Oldřicha z Lomnice z roku 1559, obnovený Janem ze Žerotína roku 1568,¹⁵ a řád pro město Přerov Karla st. ze Žerotína někdy z počátku

10 Jistou výhodou mu poskytovala skutečnost, že mnohé byly v jeho době soustředěny ve sbírkovém archivu Národního muzea.

11 K pojmu „obecné dobré“ Winfried EBERHARD, „*Bonum commune*“ v konkurenci mezi monarchistickou vládou a stavovskou společností, *Český časopis historický* 102, 2004, č. 3, s. 449–474 a k jeho chápání předními příslušníky šlechtické obce 15. století Thomas WÜNSCH, *Gemeinwohl dezentral. Zu Begriffsinhalt und -verwendung des „obecné dobré“ in der politischen Korrespondenz des Ulrich II. von Rosenberg (1403–1462)*, in: Joachim Bahlcke – Karen Lambrecht – Hans-Christian Maner (Hg.), *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag*, Leipzig 2006, s. 167–181.

12 Jde o obecní zřízení z roku 1512. Srov. pozn. 9.

13 František HOFFMANN, *Rukopis práv města Kamenice nad Lipou*, in: Výbor kodikologických rozprav a studií. *Studia codicologica selecta*, Praha 2010, s. 179–182. Nový řád vydal v roce 1476 Kamenici i její další vlastník Jan ze Šelmburka roku 1476, skladba tohoto městského řádu však byla jednodušší. Tamtéž, s. 182–183. Irena KRČILOVÁ – Zdeněk MARTÍNEK – Lenka MARTÍNKOVÁ (edd.), *Práva a privilegia města Kamenice nad Lipou 1462–1798*, Brno – Pelhřimov 2004. Srov. též pozn. 52.

14 Josef SOUKAL, *Obecní zřízení městečka Doubravníka z r. 1478, roku 1749 obnovené*, *Časopis Matice moravské (dále ČMM)* 29, 1905, s. 383–391. Zřízení bylo zřejmě vydáno bratry Vilémem II. a Vratislavem z Pernštejna. Viz Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Brno 1938, s. 332.

15 Viz pozn. 9. Řád pro Nedvědice vydal Jan z Pernštejna, řád z roku 1559 pro Velkou Bíteš Oldřich z Lomnice a z roku 1568 Jan starší ze Žerotína. Více o prvním řádu pro Velkou Bíteš Jan TIRAY, *Artikule obecní z r. 1559*, *ČMM* 21, 1897, s. 277–278, o druhém z nich TÝŽ, *Dějiny města Velké Bíteše. I*, Velké Meziříčí 1883, s. 122–125.

17. století,¹⁶ které jsme schopni doplnit na základě výzkumů jiných badatelů konce 19. a začátku 20. století. Přiřadit k nim můžeme ještě v téže době publikované řády, vydávané vrchnostmi pro poddanské obyvatelstvo („zřízení poddanské“, „zřízení panské“), které se v některých případech mohly vztahovat i na regulaci poměrů v poddanských městech a městečkách, což se týká Letovic (1561) a Starého Brna (1597).¹⁷ Jako nejobsáhlejší, pokud je tedy z dosavadní literatury a edic máme v celistvosti k dispozici, se jeví zmíněné obecní zřízení pro Doubravník z 15. století a vrchnostenský řád pro Pardubice z roku 1512. Jak záhy naznačíme, po bok se jim důstojně svou snahou pokrýt co možná nejširší oblasti městského života řadí právě řád pro Náchod z šedesátých let 16. století.

Poněvadž ale v období po druhé světové válce zájem o toto badatelské téma zcela ustrnul,¹⁸ zasloužilo by si rozhodně nové výzkumy v našich archivech, které, jak dokládá i tento příspěvek, by mohly vést k odhalení dosud neznámých pramenů a tedy i historických skutečností. Jde jistě o prameny prvořadě mikrohistorické povahy, jejich úzká provázanost s jevy na širší historické scéně je ovšem mimo vši pochybnost a zkoumání vzájemných spojitostí se přímo nabízí. Už Zikmund Winter upozornil na to, že v našich městech se s normativními nařízeními, upravujícími určité oblasti městského života (statuta městské rady, výroky soudu), můžeme setkávat již od 14. století,¹⁹ takže městské prostředí se v ohledu snah po úpravě či nápravě „veřejných poměrů“ jeví být velmi progresivní.²⁰ Obec-

16 Řád, vydaný Karlem starším ze Žerotína, bohužel není datován, takže mohl vzniknout kdykoli v letech, kdy Žerotín Přerov vlastnil (tedy mezi léty 1598–1636). Navíc jde jen o výňatky z něj – J. N. JELÍNEK-BOJKOVSKÝ, *Obecní řád Karla ze Žerotína*, Selský archiv 9–10, 1914–1916, s. 34–39.

17 Pro Letovice bylo zřízení vydáno Volfem Jetřichem hrabětem z Hardeggu a pánem na Letovicích. Viz Josef KRAUS, *Zřízení panské panství Letovského z roku 1561*, Časopis Moravského muzea 5, 1905, s. 70–101. Jednoho městečka ve vlastnictví církevní vrchnosti, totiž Starého Brna, se týkal i řád pro klášterní vsi cisterciáckého kláštera na Starém Brně (ačkoli v něm se explicitně mluví jen o dědinách, pro něž má platit, včetně Starého Brna, to se ovšem v 16. století prezentovalo důsledně jako klášterní městečko – viz Jaroslav DŘÍMAL – Václav PEŠA, *Dějiny města Brna I*, Brno 1969, s. 263); František Antonín SLAVÍK, *Zřízení poddanské na panství Králové kláštera na Starém Brně od l. 1597 do polovice XVII. století*, ČMM 18, 1894, s. 146–158.

18 Teprve koncem 20. století se bohužel jen v regionální literatuře dostalo zmínky „policejnímu řádu“ vydanému pro město Prostějov v roce 1494 Vratislavem z Pernštejna, z jeho krátké charakteristiky si ovšem nelze udělat celistvější představu o jeho jednotlivých ustanoveních. Viz Michaela KOKOJANOVÁ, *Půl tisíciletí starý policejní řád města Prostějova ve světle úvah psychologů konce XX. věku*, Štafeta 25, 1994, s. 54–57.

19 Na jejich počátku stojí statuta městské rady, méně se již v naše prostředí můžeme setkávat s mandáty rady, tak četnými naopak v německých městech – srov. pozn. 2.

20 Tento jeho postřeh jen potvrzují novější zahraniční výzkumy – Werner BUCHHOLZ, *Anfänge der Sozialdisziplinierung im Mittelalter. Die Reichsstadt Nürnberg als Beispiel*, Zeitschrift für historische Forschung 18, 1991, s. 129–147. Pro německá města Kolín nad Rýnem, Frankfurt nad Mohanem, Norimberk a Ulm jsou připravovány jednotlivé svazky zmíněného Repertáře (viz pozn. 2), které dokládají počátky této sociálně usměrňující činnosti městských rad zpětně až do 12. století. Také pro slezské poměry je nejvíce disciplinárních rádu k dispozici z měst, kde jejich počátky sahají jako v českých zemích do 14. století. Matthias WEBER, *Ständische Disziplinierungsbestrebungen durch Polizeiord-*

ně ovšem začínají být podobné disciplinační normy ve větším vydávány od 16. století, což pochopitelně souvisí s racionalizací a konfesionalizací společnosti.²¹

Jak už bylo výše naznačeno, v nedávné době se nám podařilo nalézt dosud zcela neznámý obecní řád pro Náchod, a to v topografické sbírce F²² v Archivu Národního muzea. Nejde sice o originál, ale o evidentně pečlivý, transliterovaný přepis rukou pokročilého 19. století na devíti stranách velkého formátu (větší A 4). Řád není datován a jeho vydavatel, jak je zřejmé z přílohy, rovněž není nikde v řádu explicitě jmenován. Nezbyvá nám tedy než spoléhat na záznam tužkou (snad rukou opisovače),²³ v němž je uvedeno, že jde o obecní řád pro Náchod vydaný Albrechtem Smiřickým roku 1565.²⁴ Ten, kdož tyto údaje poznamenal, mohl zřejmě dovozovat své konstatování ze širších souvislostí – pokud je správná identifikace vydavatele, pak je jisté, že řád nemohl být vydán později nežli roku 1566, kdy Albrecht Smiřický zemřel. Co se týče spodní hranice datace řádu, nemohl by se vztahovat k počátečním letům Albrechtovy vlády na Náchodě – Albrecht sice Náchod získal po otci Zikmundovi již v roce 1548,²⁵ ale spravoval jej ještě několik let v nedůlu se svými dvěma bratry.²⁶ Z hlediska našeho výzkumného zájmu je navíc vhodné připomenout, že Zikmund Smiřický přejímal Náchod do svých rukou od pánů z Pernštejna, konkrétně od Jana z Pernštejna.²⁷

---

nungen, in: M. Stolleis (Hg.), *Policey im Europa*, s. 365. Do souvislosti se soukromým právem dává pro Vídeň 14. a 15. století „policejní“ reglementace W. BRAUNEDER, *Policeygesetzgebung*, s. 305.

- 21 M. WEBER, *Ständische Disziplinierungsbestrebungen*, s. 373–375; J. PÁNEK, *Policey und Sozialdisziplinierung*, s. 321; Thomas WINKELBAUER, *Sozialdisziplinierung und Konfessionalisierung durch Grundherrn in den österreichischen und böhmischen Ländern im 16. und 17. Jahrhundert*, *Zeitschrift für historische Forschung* 19, 1992, s. 317–339; Jens BAUMGARTEN, *Konfession, Bild und Macht. Visualisierung als katholisches Herrschafts- und Disziplinierungskonzept in Rom und im habsburgischen Schlesien (1560–1740)*, Hamburg 2004.
- 22 Archiv Národního muzea, Sběrka F, Heslo Náchod, kart. 107, b) Věci obecní a právní.
- 23 Rozhodně nemožno předpokládat, že by jím byl první náchodský archivář a současně první zpracovatel dějin Náchoda Josef Myslimír LUDVÍK (*Památky hradu, města a panství Náchoda i vlastníkům jeho*, Hradec Králové 1857), neboť ve svém díle tento řád neuvádí. Z jeho ruky s největší pravděpodobností nepochází ani dodatečná datace dochovaného opisu řádu.
- 24 Jak vyplývá z poslední položky obecního řádu, byl opatřen sekretem vydavatele, z něhož tedy nejspíše bylo možné určit jméno vydavatele.
- 25 Albrecht byl prostředním synem Zikmunda Smiřického, který Náchod koupil v roce 1544, zemřel však již v roce 1548. Lydia BAŠTECKÁ – Ivana EBELOVÁ (edd.), *Náchod*, Praha 2004, s. 65 a 75–80. Albrecht, který se s největší pravděpodobností narodil roku 1528 (za konzultaci v této záležitosti jsem díkyem zavázána Kláře Woitschové), se tedy ujal správy Náchoda v roce 1548 a zemřel zde začátkem prosince roku 1566 po návratu z vojenské výpravy do Uher. J. M. LUDVÍK, *Památky hradu, města a panství*, s. 122–123; Jan Karel HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1 (Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé hoře)*, Náchod 1895, s. 78–179, 181–183.
- 26 J. K. HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1*, s. 181.
- 27 Tamtéž, s. 179. Petr VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.-17. století*, in: týž (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 72.

Osud originálu náchodského obecního řádu, který tedy nejspíše měl ještě opisovač v 19. století k dispozici, zůstává zatím bohužel neznám,²⁸ i tak jde ovšem, jak už vyplynulo z výše naznačených skutečností, po obsahové stránce o unikátní text, který dosud unikál badatelské pozornosti, a to i velmi důkladným zpracovatelům dějin města Náchoda v 19. století, kteří znali pouze *Zřízení a zvolení vsí obce z roku 1521*,²⁹ kdy byl držitelem Náchoda Jan Špetle z Janovic.³⁰ Jen toto zřízení, vydané představiteli náchodské samosprávy, také zná poslední zpracování dějin Náchoda.³¹ Jak je z publikovaných textů možné zjistit, to sestávalo jen ze sedmi nařízení:³² tři se vztahovala k nemístnému hraní v kostky, jedno zakazovalo opíjení se o adventu, další dvě užívání zbraní v městském prostoru (šlo o zákaz nošení – pod trestem vězení – šavle, tesáků a jiných zbraní a stejně bylo trestáno i vystřelení z ručnice) a poslední pak trestní odpovědnosti za vypuknutí požáru (ten, kdož oheň způsobí, měl být souzen samotnou vrchností).

Co je tedy obsahem řádu Albrechta Smiřického z roku 1565? Pracovně jsme jednotlivé články označili pořadovými číslicemi, takže je zřejmé, že řád pozůstává ze dvou hlavních částí a celkově 72 článků. První část má 58 „artikulů“, druhá, která je opatřena samostatným názvem „*O skupování pšenice a dělání sladův a vaření piva*“, obsahuje 24 článků. Jelikož, jak je zjevné, tato část je obsahově specifická a vyžádala by si samostatný výzkum v příslušných souvislostech, budeme se v našem rozboru věnovat jen prvé části řádu. První část je tedy obecná a postihuje různorodé oblasti života ve městě, přičemž plných 17 úvodních článků je zaměřeno z hlediska vrchnosti na řádné plnění „úředních povinností“ konšely a purkmistrem, a tedy na jejich zodpovědnost za chod „věcí obecných“, včetně soudní sféry. Ačkoli se rozboru řádu níže věnujeme důkladněji, musíme už na tomto místě alespoň stručně nastínit jeho základní obsahovou skladbu, abychom mohli postupně rozkrývat jeho specifika a návaznosti jak v místních poměrech, tak potom i v širších souvislostech. Za články stanovujícími povinnosti konšelů a purkmistra následují tři články (18–20) specifikující povinnosti rychtáře a jeho soudu a další článek (28) se týká zodpovědnosti celé obce. I několik dalších artikulů (21–26 a 30), konkretizujících různé neřády, které je zapotřebí nekompromisně postihovat, rovněž úzce souvisí se soudními kompetencemi městských orgánů. Následuje důrazný článek o zodpovědnosti každého obyvatele v případě ohrožení města (29), s nímž jsou logicky propojeny další čtyři články

28 Více pravděpodobné je, že by se záznam obecního řádu mohl v brzké budoucnosti objevit v některé z městských knih, které jsou v současné době katalogizovány archivářem Státního okresního archivu v Náchodě Jaroslavem Čápem v rámci grantového projektu GA ČR Libri civitatis katedry historie Filozofické fakulty univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

29 J. M. LUDVÍK, *Památky hradu, města a panství*, s. 109; J. K. HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1*, s. 167.

30 L. BAŠTECKÁ – I. EBELOVÁ (edd.), *Náchod*, s. 64.

31 Tamtéž, s. 65.

32 Nejpodrobněji J. M. LUDVÍK, *Památky hradu, města a panství*, s. 109.

(50–53) o zajištění veřejné bezpečnosti a obranyschopnosti města (včetně náležitých oprav a prevence požáru), jakož i článek 55 o zajištění veřejného pořádku. Hospodářské politiky města se týkají články o výběru městské sbírky a městských důchodů (čl. 31–32), následované ustanoveními o řemeslech a živnostech provozovaných ve městě (č. 37–42, 56) a nařízením týkajícími se usazení se ve městě a předměstí (včetně nájemného vztahu – čl. 43–45). Čtyři články (46–49), specifikují možnosti pořizování posledních vůlí a jejich konfirmace ze strany města, podobně jako povinnosti vůči sirotkům. Po jednom ustanovení na závěr řádu se kromě výše zmíněné prevence před požárem a úklidu rynku dostalo dohledu nad městským špitálem (čl. 54) a povinným odvodům z šenkování vína (čl. 57).

Jak je z přehledného nástinu obsahu řádu patrné, pořadí článků nezachovává striktně logickou, tematickou návaznost, což nasvědčuje tomu, že se v některých případech vydavatel zřejmě mohl opírat o starší ustanovení, která ovšem musela být vydána jindy nežli zmíněná nařízení z roku 1521, neboť s těmi se řád z roku 1565 obsahově prolíná jen v konstatování o vrchnostenském postihu za způsobení požáru. Tato domněnka je ještě umocněna tím, že čl. 2 a 12 jsou z větší části obsahově (i stanovením výše pokuty) shodné – jde o povinnost konšelů oznámit předem purkmistrovi, musejí-li se vzdálit v jiných svých potřebách z města (v článku 2 se jen navíc zdůrazňuje purkmistrova povinnost být pokud možno stále k dispozici), a že v několika dalších člancích se činí reminiscence na předchozí uzance (čl. 4, 16, 20, 40, 51, 54 55 a 57). Níže ještě podrobněji rozvedeme, ve kterých ustanoveních se Albrecht Smiřický mohl opírat o starší místní zvyklosti a ve kterých reflektoval zvyklosti, které se ve své době mohly uplatnit i v jiných městech.

Značnou výpovědní hodnotu z hlediska vztahu vrchnosti a správních orgánů „jejího“ města mají nepochybně zmíněná ustanovení vydavatele řádu, reglementující povinnosti městských správních a soudních orgánů, která navíc tvoří více než třetinu všech ustanovení obecné části řádu. Významná jsou v kontextu výzkumu vývoje raně novověkých měst také z toho důvodu, že jsou, jak jsme se snažili naznačit výše, v naší pramenné základě ve všeobecnosti spíše výjimečná, neboť většinu našich stávajících představ o „disciplinaci“ městského obyvatelstva můžeme zakládat na rozhodnutích samotných městských správních a soudních orgánů, které se ovšem nezabývaly vytýčením základních povinností jich samých ve vztahu k „obecnému dobrému“, ale byly zaměřeny přednostně na plnění vlastních policejních pravomocí, tedy zamezování různým zlořádům a nepravostem – neoprávněnému nošení a používání zbraní, pitkám, opilství a vyesedávání v hostinských domech dlouho do nočního času, hrám a jiným „rozpustilostem“ a v neposlední řadě spolkům s „prázdnými ženami“.³³ Jak ovšem níže ještě naznačíme, v obecných ustanoveních o způ-

33 Viz Z. WINTER, *Kulturní obraz II*, zvláště s. 89–98.

sobilosti a povinnostech představitelů městské správy nebyl napodiv náchodský řád originální.

Co tedy museli podle řádu Albrechta Smiřického splňovat náchodští konšelé? Požaduje se po nich pochopitelně určitá osobnostní výbava pro výkon úřadu, aby totiž byli „*lidmi zachovalými na svých poctivostech*“ (čl. 15). Stanovuje se rovněž, že nikdo nemá vykonávat najednou více než jeden úřad (čl. 17). Toto ustanovení nepřímou naznačuje, že některé městské úřady by mohly být svěřeny i obecním starším,³⁴ ti jsou ale výslovně a v jiných souvislostech zmíněni jen v úvodním článku řádu a v žádném z dalších jim nejsou vymezeny konkrétní povinnosti a zodpovědnost za chod města. Purkmistr a konšelé se mají na radnici pravidelně scházet každých čtrnáct dní v dopoledních hodinách, v případě potřeby i každý týden (čl. 1). Svou případnou nepřítomnost jsou pod pokutou 5 gr. bílých povinni předem oznámit a zdůvodnit purkmistrovi, potřeboval-li by i ten se z města vzdálit, může někoho z konšelů rovněž zavčas pověřit za sebe zastupováním, a to pod stejnou pokutou (čl. 1, 2, 12). Neomluvená absence na jednáních se pod toutéž pokutou netoleruje ani rychtáři a obecním starším (čl. 1) a postihováno je i nemístné prominutí pokuty složením 3 gr. na radnici všemi konšely (čl. 2). Purkmistr nesmí nic vyřizovat bez vědomí dalších radních (čl. 3), přičemž přestoupení této základní zásady si ponechává na posouzení a potrestání sama vrchnost, (respektive její „*místodržící*“, jímž se nejspíše myslí hejtmán), podobně jako obecně jakýkoli přestupek konšela vůči úředním povinnostem (čl. 14). Podobně vyznívá i jeden z dalších artikulů (čl. 30), v němž se spolu s postihem konšela za provinění proti úředním povinnostem uvádí i postih kohokoli z městských „*osedlých*“, který by se protivil vůli městských správních orgánů.

Jelikož konšelé konávají i soudní pravomoci, za nejtěžší provinění se považuje „*tajná rada*“, jíž by kdokoli z konšelů poskytl jedné ze sporných stran – toto provinění, pokud je prokázáno, vede nekompromisně k sesazení z úřadu a rovněž k dalšímu postihu vrchností, a to na „*hrdle i statku*“ (čl. 9). Konšelé tedy nesmějí pod přísahou žádné ze stran radit, mají bedlivě sledovat soudní jednání a neopouštět je, aby mohli danou věc spravedlivě rozsoudit (čl. 5). Porušení této zásady podléhá „*přísnému trestu*“ a peněžitě pokutě 10 gr. Při radním soudu může být kromě konšelů a purkmistra přítomen za město jen rychtář a písař, přičemž „*pacholek*“ u dveří (zřejmě soudní sluha) má zamezit tomu, aby do jednacích místnosti vstoupil kdokoli ze stran bez vyzvání a případně rovněž se zbraní (čl. 6 – za překročení zákazu je stanoven nespecifikovaný trest a peněžní pokuta až 1 kopy grošů). Stejně velké finanční pokutě by propadl také kterýkoli z konšelů, který by způsobil rozmíšku a nedbal na purkmistrovu domluvu (provinilec musí navíc purkmistra a ostatní své radní kolegy odprosit – čl. 7) a ten z konšelů, který by se přimlouval za provinilce

34 Srov. pozn. 41 o personálním obsazení rychtářského soudu a pozn. 43 o kontrole konkrétních řemesel městskými orgány.

(čl. 8). Požádá-li kterákoli ze stran některého z konšelů „*ke své potřebě*“ (míní se zřejmě v roli advokáta neboli locutora), má jí být vyhověno (čl. 11), přičemž svědectví se při radním soudu přijímají podle zásad platných na zemském soudu (po dohodě stran může být jako věrohodné přijato i svědectví „*bez závazku*“ – čl. 10). Purkmistr a hospodář města³⁵ byli zbaveni povinnosti osobně se účastnit nočních strážek („*ponůček*“ – čl. 16), je však s podivem, že ačkoli se vydavatel v tomto bodě odvolává na starší zvyklosti, nemluví o dalších konšelech, kteří tedy zřejmě tuto povinnost měli vykonávat. Na starší „*pořad*“ se Albrecht Smiřický odvolává i v článku 4, který se týká důležité ochrany městské pečeti. V Náchodě napodiv ani předtím nebyla v držení purkmistra, ale byla uložena v truhlici, od níž klíči disponovali „*dva z obce*“. Od vydání Albrechtova řádu to nově měli být dva z konšelů (čl. 4). Purkmistr a konšelé také nemají bez vědomí vrchnostenských úředníků vystavovat v prospěch jednotlivců žádné úřední písemnosti („*glejty*“), pokud by taková písemnost byla vystavena vrchnostenskou kanceláří, má o ní být městská rada informována (čl. 27). Vrchnost nezapomněla rovněž na přísný zákaz her konšelům, a to pod vysokou pokutou jedné kopy grošů (čl. 13), přičemž tento článek je nesourodě doplněn i ustanoveními o postizích za hry i pro další městské obyvatele, včetně vandrovníků „*pacholků*“. Svým způsobem se sem řadí i závěrečné ustanovení řádu, stanovují pod vysokou pokutou (druhou nejvyšší) 2 kop českých grošů radě jako kolektivnímu orgánu pokutu za porušení stanovených povinností, a to rovněž při opomenutí výběru pokut stanovených v konkrétních případech.

Naznačená ustanovení se tedy na první pohled jeví jako výjimečná, což ovšem přestane platit, pokud se budeme „*náš*“ řád snažit porovnávat v širším kontextu dobových požadavků na kvalifikovaný výkon městských správních orgánů. Jednak, jak ještě rozvedeme, se tato ustanovení objevují v jisté modifikaci už ve starším řádu pro Pardubice a jednak shledáme podobnost s původními 18 články tzv. *Práv konšelských (Statuta consilii civitatis Pragensis)*, přijatými radou Starého Města pražského v roce 1380. Ta se poté v různých prepisech a překladech do češtiny či němčiny šířila i do dalších českých měst³⁶

35 Nejspíše je pod tímto termínem míněn radniční správce, který však býval v jiných městech městským služebníkem a nikoli „*zvoleným*“ radním.

36 V německém překladu byla konšelská práva zpřístupněna edicí Emil Franz RÖSSLER, *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen aund Mähren, eine Sammlung von Rechtsbüchern. Urkunden und alten Aufzeichnungen zur Geschichte des deutschen Rechtes. I. Band. Das altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jahrhunderte, nach den vorhandenen Handschriften zum ersten mal herausgegeben...*, Prag 1845, s. 88–91. V českém překladu statuta konšelů z roku 1380, obsažená v právním rukopise Německého (Havlíčkova) Brodu z konce 14. století, zveřejnili Josef a Hermenegild JIREČEK, *Codex juris Boemici*, Tom. IV., Pars. III., Prag 1880, s. 15–25. Kolem roku 1440 se tato statuta stala základem pro tzv. Soběslavova práva pražských Němců, hlásící se rádoby do doby Soběslava II. František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 400; Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004, s. 17. Konšelská práva v českém znění jsou uvedena v rukopisech Archivu hlavního města Prahy, sign. 1864,

a ve své většině byla převzata (samozřejmě bez oněch pokut za přestoupení příkazů) rovněž Pavlem Kristiánem z Koldína do jeho sjednocující kodifikace městského práva, přičemž jak tato úprava městského práva, tak předchozí neúspěšný pokus o ni Brikcího z Licska ještě tuto základní sestavu článků ve vztahu k povinnostem konšelů rozšiřují.³⁷ Při porovnání náchodského řádu s původními staroměstskými ustanoveními zjistíme, že plných 16 článků apelujících na volní vlastnosti konšelů, se obsahově překrývá, i když samozřejmě jejich stylizace je rozdílná. Shodné jsou tedy požadavky na to, aby konšelé byli svorní, řádně vykonávali svůj úřad, byli poslušni purkmistra a sezení rady neopouštěli leč s jeho výslovným svolením, nevynášeli žádné informace z rady a nikomu je neposkytovali za účelem možného ovlivnění soudního jednání rady, bedlivě sledovali radní i soudní jednání, nepřijímali žádné dary, nezavazovali se jako ručitelé vůči radě a dbali na bezpečné uložení obecní pečeti. V pražských sneseních se ale nevyskytuje článek policejního charakteru o zákazu her pro konšely i ostatní obyvatelé města a nebylo v nich ani obsaženo nařízení o stálé přítomnosti purkmistrově, které ale reflektoval Koldín.

Jak bylo uvedeno výše, články o povinnostech konšelů jsou v náchodském řádu následovány třemi články orientovanými na vytýčení základních rovin kompetence městského rychtáře. Podle jejich znění tak k rychtářovým pravomocem patřilo pravidelné vybírání městských důchodů (za spolupráce s písařem – není ovšem řečeno, zda soudním či radním) a jejich odvádění příslušnému vrchnostenskému úředníkovi (čl. 18)³⁸ a také vedení rychtářského soudu. Článek bohužel nevytyčuje rozdíly v působnosti tohoto soudu oproti soudu radnímu, což by bylo velmi podnětné v souvislosti se zvýšenou pozorností věnovanou tomuto typu soudů v poslední době v naší historiografii,³⁹ zmiňuje jen jeho

---

fol. 97r–98 a v rukopisu sign. 1865, fol. 152v–159r. J. ČELAKOVSKÝ, *Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlav. města Prahy, díl 1, seš. 2, Praha 1920, s. 25–28; TÝŽ, *O právech městských m. Brikcího z Licska a o poměru jich k starším sbírkám právním*, Právník 19, 1880, s. 729. Spolu se Soběslavskými právy se pak nacházejí v prepisech v dalších rukopisech (jak v latinském, tak německé i českém znění). Přehled všech zachování konšelských i Soběslavských práv viz U.-D. OPPITZ, *Deutsche Rechtsbücher des Mittelalters*. Bd. II. *Beschreibung der Handschriften*, Köln – Wien 1990, s. 742–769, č. 1222, 1223, 1236, 1238, 1240, 1245, 1249, 1251, 1252, 1254–1256, 1267, 1279, 1282, 1285. Důkladněji viz ve studii L. SULITKOVÁ, *Normy a discipline*, v tisku (viz pozn. 2).

37 Josef a Hermenegild JIREČEK (edd.), *M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536*. Praha 1880 – Konšelská práva jen v CIM IV/III, s. 15–25 – viz pozn. 36; Josef JIREČEK (ed.), *Pavel Kristián z Koldína, Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Codex iuris Bohemici IV, 3, 2 (dále CIB), Praha 1876, artikul I–XVIII (s těmi obměnami, že zde uvedené články XII a XVIII se v původním znění konšelských práv nevyskytovaly). Více viz ve studii L. SULITKOVÁ, *Normy a discipline*, v tisku (viz pozn. 2).

38 Na tento článek ještě navazuje níže uvedený článek 32.

39 Pro samotný Náchod zpracovala tuto problematiku v poslední době na základě rozboru rychtářských knih zvláště podnětně Markéta ČESÁKOVÁ, *Rychtářské manuály města Náchoda. Prameny k dějinám náchodské městské správy 1. poloviny 17. století*, v tisku, nakladatelství Karolinum, původně diplomová práce na katedře pomocných věd historických a archivnictví FF UK (2010). Literatura ke

organizaci – jeho přísedícími mají být na vyžádání dvě až tři „*osoby z ouřadu*“ (čl. 19). Zapátráme-li i v této souvislosti po možných komplementárních pramenech, zjistíme, že v roce 1552 vydal Albrecht Smiřický speciální instrukci pro náchodského rychtáře Jana Hučka,⁴⁰ s nímž se sice předtím pro jeho nedbalost nepohodl, ale kterého ponechal v úřadu, aby mohl své „prohřešky odčinit“. Do budoucna měl tedy „*neřádný*“ rychtář ve všem poslouchat konšely a náležitě se ve svém úřadu chovat, což představovalo především stálý dohled nad obecním pořádkem a rovněž nad vězni. Pokud by se musel vzdálit z města za jinými povinnostmi, nemohl tak učinit bez předběžného informování purkmistra a dočasného předání svého „úřadu“ některému z obecních starších, který pak fungoval jako tzv. poručený rychtář. Nejnovější rozbor náchodských rychtářských knih a komplementárních pramenů pak naznačují, že obecní starší mohli alternovat spolu s konšely jako přísedící na zdejším rychtářském soudu.⁴¹

Následující články náchodského obecního řádu, soustřeďující se na vymycování největších „*neřádu*“, jsou *sensu stricto* nařízenými policejního rázu, přičemž z jejich stylizace je zřejmé, že za udržení veřejného pořádku měli kolektivní zodpovědnost jak purkmistr a rada, tak rychtář, který byl i v této sféře pouze jejím výkonným orgánem. Rychtář, doprovázený biricem a „*pacholetem konšelským*“ tak měl zajistit přímo na místě nápravu nejčastějších prohřešků proti obecnímu pořádku (čl. 20), které představovaly hra o peníze a veřejné výtržnosti po večerním zvonění spojené s opilstvím. Větší tolerance byla v takovýchto případech uplatňována jen vůči přespólním kupcům. Za další základní „*neřády*“ bylo rovněž považováno „*kurevství, cizoložství a neřádné manželství*“ (čl. 21). Společná zodpovědnost rady a rychtáře jako výkonného orgánu je patrna i z dalších článků (22–26), konkretizujících další vážné přestupky proti obecnímu řádu, totiž pŕtky a pronásledování se zbraní či jiné tělesné inzultace, trestané jak pokutami, tak městským vězením. Kdo by se vymkl trestu vězením útekem z města, tomu má být zabrán a zapečetěn majetek, a pokud by se provinilec snažil vrátit a porušil zapečetění nemovitosti, kromě vězení by zároveň propadl „*hrdlem a statkem*“ své vrchnosti (čl. 23). Obecně jakékoli těžké ublížení na těle podléhalo samozřejmě po zajištění vězením – přímo se dokonce říká

---

studium rychtářských knih a kompetencím rychtářského soudu shrnuta v práci L. SULITKOVÉ, *Vývoj městských knih*, s. 80, 156–158 a pozn. 109 na s. 104; Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Kompetence rychtářského úřadu v Brně*, hlavně s. 128–136 – tam i k charakteristice dalších typů soudů. Srov. též Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Rychtářské knihy z Archivu města Brna jako významné prameny k výzkumu delikvence v raném novověku*, ČMM 120, 2001, s. 175–186.

40 Státní oblastní archiv Zámorsk – Státní okresní archiv Náchod (dále SOKA Náchod), AM Náchod, Dekrety, instrukce a pokyny vrchnosti, 1552–1768, inv. č. 1437, kart. 17; J. M. LUDVÍK, *Památky hradu, města a panství Náchoda*, s. 123–124; M. ČESÁKOVÁ, *Rychtářské manuály*.

41 M. ČESÁKOVÁ, *Rychtářské manuály*. Autorce jsem díkem zavázána za sdělení konkrétních citací z náchodských pramenů, dokládajících tuto skutečnost. Podrobněji viz L. SULITKOVÁ, *Normy a disciplinace*, v tisku (viz pozn. 2).

„vazbou“ – rozsouzení vrchností (čl. 26). Veřejné výtržnosti se trestaly velkými finančními pokutami, přičemž alternativně mohlo jít o trest vězením (čl. 24). Pamatovalo se i na to, dopustili-li se prohrěšků proti obecnému řádu ve městě i příslušníci vyšších stavů (ti se pak měli zodpovídat před zemským soudem). Kdyby pak kdokoli z těchto vyšších stavů vztáhl ruku na poddané Albrechtovy, měl se za svůj čin rovněž zodpovídat přímo jemu (čl. 25).

Jak už bylo naznačeno, z hlediska organizace správy „věcí veřejných“ je ještě důležitý artikl 28, který stanovuje povinnost širší obce účastnit se jednání v zájmu celého města (pod pokutou 5 gr. bílých) a zároveň „svobodnou“ možnost každého vyjádřit na něm svůj názor, ovšem disciplinovaně - purkmistr měl pod pokutou zamezit halasnému překřikování se. Ještě důrazněji je formulován následující článek (čl. 29) stanovující povinnost všech usedlých hospodářů i lidí v nájmu účastnit se se zbraní obrany města, pokud bude vyhlášen „šturm“ (neboli dnešním jazykem řečeno stav ohrožení). Nedodržení této povinnosti pochopitelně podléhalo nejpřísnějšímu postihu „na hrdle i statku“.

Další články, kromě článku 30, zmíněného výše v souvislosti s vymezením povinností konšelského sboru, se zaměřují už poněkud nesoustavně jak na oblast veřejnoprávních, tak i soukromoprávních vztahů. Týkají se tedy povinnosti výběru městské sbírky při jejím vyhlášení vrchností (čl. 31) a znovu (viz i výše čl. 18) i pravidelného, týdenního výběru obecních důchodů a jejich evidence výběřčími a „skládání počtů před radou“ (čl. 32). Články, zaměřené k obchodu, vymezují způsob nákupu soli „k obci“ (a jejího prodeje nejdříve na městském trhu a poté potřebným i přímo z radnice, což tedy předpokládá, že zde byl obecní solní sklad – čl. 33). Následující dva články (33, 34) se týkají „hokynářského obchodu“, který nemá provozovat žádná měšťanka, ač na druhé straně se podomně nebo-li v měšťanských domech povolovalo prodávat sledě a olej.⁴² Hokyně pak měly zakázáno skupovat zboží pro své obchody ještě v průběhu městského trhu. Ten se měl soustřeďovat zásadně na rynek a nesměl se odbývat „před městem v branách“ či „na ulicích“ (čl. 36). Šest článků (37–42) se týká provozování městských řemesel. Rozhodně je nemohli provozovat nájemní lidé („podruzi“), jichž se týkal i čl. 45, stanovující, že je hospodáři nebo-li řádní měšťané smějí přijmout jen s vědomím městské rady. Též vandrovní řemeslníci se museli do práce přihlásit u konkrétního mistra. Městské orgány měly zvláště důsledně sledovat obchod řezníků v masných krámech a počínání pekařů - k dohledu byly přímo

42 Z následující formulace „krom na peníz nic“ usuzujeme, že vážit se tyto produkty měly právě jen na peníz (1/4 kventlíku – viz Gustav HOFMANN, *Metrolgická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň – Sušice 1984, s. 79), zatímco v pardubickém řádu (viz pozn. 9), s nímž níže náchodský srovnáváme, je článek formulován srozumitelněji a zcela jednoznačně v tom smyslu, že se naopak tyto produkty mají vážit ne na peníz, ale na libry, čili na daleko větší objemy (tamtéž, s. 68, 70–71). Srov. pozn. 63.

stanoveny „čtyři volené osoby“⁴³ Ševci mohli případný vývoz kůží realizovat jen s povolením celého cechu, a to pod velkou pokutou půl kopy gr. (čl. 41). Městská rada pak musela důsledně dohlížet i na necechovní řemesla (čl. 42). Zřejmě nedopatřením se jedno ustanovení ve vztahu k řemeslníkům dostalo až téměř na konec řádu, a to článek o soukenících (56), kteří neměli neoprávněným postřihováním sukna zasahovat do živnosti postřiháčům (rovněž pod poměrně vysokou pokutou 10 gr.).

Co se týče soukromoprávních záležitostí, které se ovšem s tzv. veřejnoprávní sférou rovněž prolínají, týkaly se podmínek usazení se ve městě a na jeho předměstí (o podruzích jsme mluvili již výše – čl. 45). Jak je zjevné, vůbec nejvyšší peněžitě tresty byly stanoveny vůči tomu, kdož by svévolně odstoupil a tedy nedodržel podmínky „trhu“ s městskou či předměstskou nemovitostí (čl. 44 – ustanovení se tedy týkalo stejně měšťanů i jen obyvatelů pod městskou jurisdikcí).⁴⁴ Čtyři další artikule (čl. 46–49) se zaměřily na dědické právo, totiž na podmínky „kšaftování“. Kdokoli z měšťanů i obyvatel předměstí měl právo požádat v případě, že se cítil vážně nemocen, purkmistra a konšely, aby k němu byli vysláni dva radní a písař k pořízení písemné poslední vůle. Testující mohl své poslední pořízení pozměnit případně až v odstupu tří dní, respektive také v případě, že se pozdravil. Obsah testamentu mohl být sdělen příbuzným zemřelého pouze ústně („*přátelům toho umrlého*“) až po jeho zápisu do městských knih, pro další zájemce platil ještě další odstup čtyř týdnů (nezmiňuje se však nikde, že by se za zpřístupnění muselo něco v městské kanceláři zaplatit).⁴⁵ Stejnou možnost pořídit své poslední pořízení měl i ten, kdož se do nemoci dostal na cestách – pak mohl požádat „*purkmistra neb rychtáře a konšely*“ v tom „*městě, městečku neb ve vsi*“, kde se zdržoval. Město pak přejímalo řádnou zodpovědnost (rovnající se starosti o věci obecní, jak je výslovně podotknuto) za opatrování sirotků a jejich majetku, z něhož měli správci – čili v nejvyšší rovině samo město – vydávat řádné počty.

Následující artikule pak znovu přecházejí ke starostem o věci veřejné, v první řadě o zajištění bezpečnosti města jeho spořádaným zamykáním (čl. 50). Odemknutí již uzamčeného města například pro vstupující hosty (není ovšem řečeno, jak by se identifikovali) či lidi domácí potřebující naopak odejít za „*svými živnostmi*“ se mohlo dát jen se souhlasem purkmistra a zvlášť k tomu ustanovených osob. Na bezpečnost měli dozírat dva hlás-

43 To tedy zřejmě mohli být buď obecní starší, anebo přímo konkrétní osoby z obce, potažmo sami konšelé – srov. pozn. 41.

44 Mluví se o 10 kopách /gr./ pokuty, z které by provinilec měl polovinu složit druhé straně a polovinu na radnici, nesrozumitelně však vyznívá formulace „*a na druhé straně znovu 1 kopu pokuty*“. V pardubickém řádu, s nímž náhodský porovnáváme (srov. pozn. 67), je uvedeno výstižněji, že ten, kdož by nedodržel smluvní ujednání, zaplatí z každých 10 kop ceny nemovitosti pokutu 1 kopu. Takto je jistě také třeba vykládat i ustanovení náhodské.

45 Poplatek písaři se například stanovuje v pardubickém řádu, s nímž náhodský porovnáváme. Srov. pozn. 73.

ní na branách a dva ve městě, kteří měli troubit každou hodinu (v případě potřeby mohlo být hlásných více – čl. 51). Město mělo také důsledně dbát na potřebné opravy (míní se zřejmě opět hradby, případně cesty a mosty – čl. 52). Do tohoto artikulu je vkomponováno zajímavé ustanovení, jímž se soukromý zájem podřizuje obecnému – městská správa má totiž dohlédnout, aby hospodáři nebo-li majitelé domů neopouštěli své domy a nenechávali je bez nutné údržby. Pokud se tak stane, mají konšelé vlastníka přimět k opravě nebo případnému prodeji. Při prodeji pak mají rovněž spolupůsobit, aby se měšťanské majetky nedrobily.

Na závěr je zařazeno několik různorodých artikulů, z nichž se články 53 a 55 také ještě soustřeďují k obecnému „blahu“. První ze zmíněných stanovuje purkmistru a konšelům, jak zajišťovat prevenci před možným vypuknutím požáru – musejí přísně a pravidelně dohlížet na stav otopných zařízení ve městě i na předměstích, přičemž po zjištěných závadách je musejí nedbalé osoby ve lhůtě čtyř týdnů napravit. Nestane-li se tak ovšem, provinilec propadá bez milosti hrdelnímu trestu. Stejná pozornost má být věnována také opatrnému chození se světlý i do „*maštálí a chlévů*“. Druhý z těchto článků nařizuje povinné odklizení – pod stanovením pokuty 10 gr. bílých – hnoje a jiných nečistot z veřejného prostranství („*rynku*“) v předvelikonočním čase. Další články jsou specifické a nemají logickou souvislost s dalšími v tomto oddíle řádu. Článek 54 se týká městského špitálu a nařizuje, aby dohled nad ním vykonávaly dvě osoby (nevíme ovšem, zda z řad konšelů či obecních starších). Ty pak jsou povinny skládat radě každé čtyři týdny „*počty*“ z příjmu a vydání. Albrecht Smiřický přidává, na rozdíl od původního „*pořadu*“, na nějž se odvolává, ještě jedno velmi humánní a v podstatě moderní ustanovení, aby totiž purkmistr s vybraným konšelem ve stejných časových odstupech také pravidelně kontrolovali, zda se chudým spoluobytelům, zde se nacházejícím, dostává vši potřebné péče. V opačném případě mají konšelé zajistit nápravu. Článek 56, zařazený v tomto pořadí zcela neústrojně, jsme vzpomenuli výše u ustanovení vůči řemeslům, takže zbývá už jen článek 57 o šenkování vína. Jeho „*nálevní*“ cenu má – zřejmě podle okolností v tom kterém roce – stanovovat městská rada a současně jsou stanoveny poplatky, které musejí šenkýři z bečky odvést konšelům a k obci jak v penězích, tak v naturáliích, tedy přímo ve víně. V souvislosti s připomenutím zachování předchozích zvyklostí nálevu se kromě vína uvádí i svídnické pivo. Závěrečné ustanovení o výši pokuty, již má rada jako kolektivní orgán odvést vrchností v případě zanedbání některých povinností, jsme rovněž zmínili už výše (v souvislosti s rozbořem úvodních artikulů).

Co tedy z výše podaného výkladu o obsahu jednotlivých článků ještě vyplývá? V první řadě nenavazuje náchodský obecní řád z roku 1565 na *Zřízení a zvolení vší obce* [náchodské] z roku 1521, které sestávalo, jak naznačeno, jen ze sedmi článků. A ačkoli jedno ustanovení bylo na první pohled věcně shodné, totiž ustanovení o požáru, v Albrechtově řádu

bylo posouzení zodpovědnosti za jeho způsobení formulováno zcela jinak a místo obecné formulace, že míru zavinění posuzuje vrchnost, zde se mluví přímo o hrdelnímu trestu, jenž by musel být uplatněn nad tím, kdož by po upozornění včas neopravil své „nerádné“ otopné zařízení. V několika článcích však nacházíme reminiscence na starší zvyklosti, které v Náchodě platily již dříve. Jak nejlépe vyplývá z připojené přílohy, jde o články 4, 16, 20, 32, 40, 51, 54, 55 a 57 naznačující, že stávající vrchnost v jistých ustanoveních ponechává původní „pořádek“ anebo jej jistým způsobem modifikuje (v čl. 55 se navíc říká ústy Albrechtovými „*podle prvního mezi vámi o tom nařízení při tom necháváme*“). Tyto narážky dovolují usuzovat, že i v předchozí době existovalo nějaké konsistentní městské zřízení, a proto se v dalším výkladu pokusíme na tuto otázku odpovědět.

Albrecht Smiřický si ponechával jako výsostnou sféru svého konečného rozhodnutí (respektive toho, kdož by jej případně zastupoval) řešení několika zásadních věcí. Ve vztahu k městským správním orgánům jde o postih „absolutistického“ rozhodování purkmistrova bez vědomí konšelů, pronesení „*tajné rady*“ některým z konšelů sporné straně a celkově vůbec jejich nedostání povinností (čl. 3, 9, 14), ve vztahu k městským obyvatelům obecně se vrchnost ujímá řešení v nejtěžších trestně právních případech a také tehdy, když by delikvent trestaný městskými orgány na trest nereflektoval a dokonce se znovu dobýval do svého, městskými orgány zajištěného majetku (čl. 23, 26). Pán města si rovněž důrazně vymezuje svou rozhodující moc v případě, že by některý ze spoluobyvatelů města (jak měšťan tak podruh) nedbal výzev k účasti na veřejné obraně v případě ohrožení (čl. 29) a protivil se úřední vůli (čl. 30). Svě pravomoci slibuje vrchnost uplatnit ovšem i tehdy, ubližoval-li by některý šlechtic bitím jeho poddaným (čl. 25). Tresty „*na hrdle a statku*“, které by vrchnost musela uplatnit, jsou výslovně zmíněny v článcích 9, 23, 29, 53 a 55.

Co se týče finančních postihů, naznačili jsme, že největší pokuta byla stanovena za nedodržení podmínek trhu s nemovitostí v intra- i extravilánu města (z každých 10 kop grošů kupní ceny objektu celá 1 kopa grošů – čl. 44). Dvěma kopami grošů mohla „*propadnout*“ celá rada jako orgán zodpovědný za řádné plnění povinností (čl. 58), jednu kopy grošů do obecní truhlice a dalších 15 gr. vrchnosti by pak konšelé museli platit tehdy, zanedbali-li by řádné potrestání veřejných výtržností („*bitvy*“, tělesné inzultace – čl. 24). Stejně vysokou pokutu mohl platit v konkrétních přečinech i každý jednotlivý konšel (čl. 6, 7, 8). Další nejvyšší pokuta, totiž ½ kopy grošů, byla stanovena ještě za neoprávněný vývoz kůží z města ševci. Pak nastupují běžnější pokuty 15 a 10 grošů a mírnější ve výši 5 gr. Jak z edice řádu, uvedené v příloze, vyplývá, jsou alternativně uváděny groše české a bílé, přičemž ve většině případů se i výše pokuty v náchodském řádu srovnává s pokutami stanovenými pro Pardubické (tedy rovněž v groších bílých a českých). Pokuty v men-

ších jednotkách (penězích neboli denárech či dokonce haléřích) se ani v jednom ze řádů nevyskytují.⁴⁶

Stojí-li řád sám o sobě, je samozřejmé, že nemá dostatečnou vypovídací schopnost, proto bylo zapotřebí jej porovnat s jinými dostupnými celistvými obecními zřízeními. Z výše zmíněných moravských lokalit šlo v případě zmíněných řádů pro Doubravník, Nedvědice, Velkou Bíteš, Letovice a Staré Brno o městečka nižšího řádu, takže by přicházel v úvahu jen řád pro Přerov, ten však je řádově o 50 let mladší⁴⁷ a je koncipován zcela jinak (alespoň zmínku si však zaslouží skutečnost, že tento řád přináší spoustu velmi podrobných ustanovení o povinnostech městského „úřadu“). A tak jsme se pro srovnání museli vydat zpět do Čech. Zde se, jak bylo rovněž nastíněno výše, ke srovnání nabízely jen Pardubice, jejichž obecní řád, vydaný Vilémem z Pernštejna, pochází z roku 1512.⁴⁸

Když jsme oba řády začali porovnávat, vyvstala už při zběžném pohledu nečekaná a nápadná shoda⁴⁹ – pardubický řád totiž evidentně náchodskému posloužil jako předloha, a to jak svou celkovou skladbou, tak obsahem článků a v mnoha případech dokonce i jejich téměř shodným obsahem (i když po stránce stylistické byl pardubický řád sestaven zkušenějším notářem). Pardubický řád sestává sice z více článků (celkově je jich 78, další samostatné články tvoří „*Zřízení při šenkování vína*“, které náchodský řád pomíjí), ale i tam, kde náchodský řád určitá ustanovení vypouští, dodržuje více méně přesně sled článků podle pardubického zřízení. Jak ještě podrobněji rozvedeme, z celkem 58 artikulů náchodského řádu se plných 40 s pardubickým shoduje, přičemž dalších 12 článků se týká stejné „cílové skupiny“ či věci, ale formulováno je s jinými akcenty.

Tak především je z výše naznačených 17 článků týkajících se povinností purkmistra a konšelů téměř shodně převzato plných 16.⁵⁰ Rozdíly jsou pouze v tom, že pardubický řád nestanovuje, které osoby mají mít klíče od obecní truhlice s pečeti, ale ve vztahu

46 Specializovaná numismatická literatura (Petr VOREL, *Peníze a peněžní početní jednotky v 16. století*, *Theatrum historiae* 6, 2010, s. 236–237) uvádí, že termín bílý groš se po obnovení ražby grošů za Jiřího z Poděbrad roku 1469 začal užívat jako synonymní k českému neboli raženému stříbrnému groši, jemuž byla stanovena kupní síla 7 denárů českých, zatímco pro peněžní početní jednotku „staré“ měny z doby před rokem 1469 se začalo užívat označení „groš míšeňský“ (= 7 denárů míšeňských). Na internetových stránkách České genealogické a heraldické společnosti v Praze (<<http://www.genealogie.cz/uploads/media/lghsp01rada-09.pdf>> [cit. 2012-02-05]) se nalézá informace, že v roce 1539 se stal dosavadní bílý groš po 7 bílých penězích a 14 haléřích jen početní jednotkou, zatím co ražený a obíhající široký groš se počítal za 9 bílých peněz.

47 Srov. pozn. 16.

48 Srov. pozn. 9.

49 Vycházíme z jeho plného textu, zveřejněného v Archivu českém XVII (srov. pozn. 9), s. 154–171.

50 Jiný je rovněž „prolog“ k řádu, který v případě pardubického tvoří listina Viléma z Pernštejna (AČ XVII, s. 154–158 – srov. pozn. 9) a také 1. artikul odvolávající se na božskou autoritu jako záštitu proti „*všelikým neřádům*“. Náchodský řád je naproti tomu uvozen samostatným odstavcem, vyjadřujícím vůli vydavatele, aby jeho poddaní ve svém zájmu dodržovali v něm uvedená ustanovení (viz příloha).

k městské pečeti uvádí, že ji žádný purkmistr nemá mít u sebe, nezdržuje-li se ve městě.⁵¹ Výše jsme také naznačili, že „ideový“ základ těchto článků je starší a dá se odvozovat od *Práv konšelských* Starého Města pražského.⁵²

Následující článek o rychtáři je v pardubickém řádu⁵³ daleko obsírnější a povinnosti rychtáře při ochraně veřejného pořádku se zde do jisté míry prolínají s článkem 20 náchodského zřízení, v pardubickém řádu však nenacházíme samostatné ustanovení o rychtářském soudu. „*Sedání noční*“ je v článku 20 náchodského řádu dále upraveno zcela svébytně⁵⁴ (a výše jsme poukazovali na to, že velkoryseji se mělo postupovat vůči „*kupeckým lidem*“) a specifický je i další článek 21 o neřádech jako jsou „*kurevství, cizoložství a neřádné manželství*“. Z dalších článků o přestupcích proti veřejnému pořádku se téměř doslovně shoduje článek 23⁵⁵ a volněji články 24, 25 a 30.⁵⁶ V náchodském zřízení jsou v těchto souvislostech specifická ustanovení o těžkých zločinech obecně a o přečinech příslušníků vyšších stavů vůči městským obyvatelům či vůči vrchnostenským „*poddaným*“ (čl. 25, 26), chybí naopak expresivní vyjádření pardubického řádu⁵⁷ „*o bránění právu*“, jež je postihováno nejvyšším vrchnostenským trestem. Shoduje se rovněž ustanovení o nevydávání písemností konšely bez vědomí vrchnostenských úředníků (čl. 27), které je však v pardubickém zřízení formulováno precizněji.⁵⁸

V ustanoveních o zodpovědnosti každého obyvatele v případě ohrožení města (čl. 29) nacházíme rovněž velké shody,⁵⁹ podobně je formulován i článek o provinění vůči konšelu či konšela samotného (čl. 30).⁶⁰ V dalším sledu jsou pak jak v náchodském, tak v pardubickém řádu články o městské sbírce a městských důchodech (čl. 31 a 32),⁶¹ v par-

51 Čl. 5 pardubického zřízení podle vydání v AČ XVII (srov. pozn. 9).

52 Totéž konstatoval pro Kamenici nad Lipou F. HOFFMANN, *Rukopis práv města Kamenice nad Lipou*, s. 180.

53 Zde čl. 19 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

54 V podstatě jen názvem se shoduje s článkem 28 pardubického zřízení podle vydání v AČ XVII (srov. pozn. 9).

55 Čl. 21 pardubického zřízení podle vydání v AČ XVII (srov. pozn. 9).

56 Čl. 23, 25 a 30 pardubického zřízení podle vydání v AČ XVII (srov. pozn. 9). Článek 24 náchodského řádu se sice také týká zodpovědnosti za „*svévolnou bitvu*“, zcela jiné jsou ale pokuty – v Pardubicích ukládá srovnatelný článek 23 ihned samotnému provinilci pokutu 1 kopy grošů, zatímco v Náchodě jen 11 grošů, pokoutou 1 kopy jsou pak ale povinni náchodští konšelé do městské kasy v případě prominutí prohrěšku a dalšími 15 groši vrchnosti.

57 Zde čl. 22 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

58 Zde čl. 25 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

59 V pardubickém řádu jde o kombinaci artikulů 26 a 27 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9), přičemž pokuta je stanovena ve stejné výši 5 gr.

60 I v pardubickém řádu jde o čl. 30 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

61 V pardubickém řádu čl. 31 a 32 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

dubickém řádu jsou ale jednotlivé požadavky formulovány pregnatněji (například se uvádí, že pro účely městské sbírky mají být domy „šacovány na hřivny“).

Obsahově téměř shodné jsou i následující články o městském obchodu a trhu (čl. 33–36),⁶² přičemž za přestupky v souvislostech s povoleným podomním obchodem se sledí a olejem shledáváme stejně velkou pokutu ve výši 15 gr. V tomto oddíle se ale, podobně jako v dalším o řemeslech, náchodský řád přizpůsobuje předloze jen velmi volně. Zatímco v obou zřízeních se uvádějí náležitosti spojené s prodejem soli (čl. 33), jen v pardubickém nacházíme ustanovení o váze, o trhu vlny, železa a oceli, o slanařích, prodeji říčních ryb, o překupování „sýrů, másla, přediiva“ a jedno další speciální ustanovení o prodávání soli, sledů a oleje.⁶³

Náchodský řád předlohu nesleduje v ustanoveních týkajících se vaření a výčepu piva,⁶⁴ jelikož, jak jsme naznačili výše, věnuje této oblasti městského podnikání samostatnou pozornost ve druhé části zřízení. Zatímco úvodní ustanovení v oddíle o řemeslech, týkající se omezení samostatného podnikání podruhů a vandrovních řemeslníků (čl. 37)⁶⁵ je obsahově téměř totožné, v dalších ustanoveních, byť se i týkají stejných záležitostí (cechmistů čl. 38, řezníků čl. 39, pekařů čl. 40, ševců čl. 41 a necechovních řemeslníků čl. 42) jsou akcentovány v každém řádu jiné povinnosti.⁶⁶ V náchodském řádu se také neobjevuje ustanovení o sladovnicích (a to ani ve zmíněné druhé části zřízení)⁶⁷ a barvíři.⁶⁸ Článek o soukenicích, zařazený zřejmě nepozorností až na konec náchodského řádu (čl. 56), je obsahově také zcela odlišný od stejně nazvaného ustanovení v pardubickém řádu.⁶⁹

Následující dvě nařízení náchodského řádu (čl. 43 a 44), z nichž nedodržení trhu podle druhého je, jak jsme viděli výše, náležitě sankcionováno, mají naproti tomu téměř doslovnou předlohu v pardubickém zřízení⁷⁰ a obsahově shodný je i následující článek 45 o přijímání podruhů, ač ve stylizaci se poněkud rozchází. Přijetí podruha bez vědomí městské správy má být v obou městech shodně pokutováno sumou 10. gr.⁷¹ V pardubickém řádu

62 V pardubickém řádu čl. 36, 38 a 41 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9). Zdejší článek 41 je ale v náchodském řádu pojednán ve dvou člancích – čl. 35 a 36.

63 V pardubickém řádu čl. 33, 34, 35, 37, 39, 40, 42 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

64 V pardubickém řádu čl. 43–50 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

65 V pardubickém řádu čl. 51 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

66 V pardubickém řádu čl. 52, 53, 54, 59 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

67 V pardubickém řádu čl. 55 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

68 V pardubickém řádu čl. 57 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

69 V pardubickém řádu se čl. 56 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9) o soukenicích týká možnosti provozování jejich řemesla ve městě i na vsích.

70 V pardubickém řádu čl. 60 a 61 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9) a velmi podobný je i další článek.

71 V pardubickém řádu čl. 62 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9), který je navíc rozvit větou obsahující ustanovení o škodě, způsobené komukoli takovým podruhem, a o zodpovědnosti za ni příslušného hospodáře.

pak ovšem následuje ještě jedno ustanovení o podruzích a také artikul o propouštění z obce.⁷² Další tři články (46–49), specifikující možnosti pořizování a evidence posledních vůlí, jsou opět obsahově velmi podobné,⁷³ v náchodském řádu však v dalším sledu nacházíme specifické ustanovení o sirotcích (čl. 49).

Čtyři články (50–53), týkající se veřejné bezpečnosti, obranyschopnosti města a prevence požáru, sledují předlohu jen věcným zaměřením, jinak jsou v obou rádech formulovány rozdílně (a v pardubickém daleko precizněji)⁷⁴ a totéž lze říci i o článku 55 o odklizení nečistot.⁷⁵ Překvapí ovšem, že zatímco v Náchodě se nařizuje odklizení nečistot a hnoje povinně před Velikonocemi, v Pardubicích se o čistotu dbá daleko důkladněji – hospodáři musejí „*zamést před svým domem*“ každé tři dny.

Závěr náchodského řádu je volnější modifikací předlohy – článek 54 se sice také jako jeden ze závěrečných článků pardubického zřízení vztahuje k městskému špitálu, ustanovení pardubické je ovšem specifické tím, že se vyrovnává s různými věrovyznáními (utrakvistickým a katolickým) a klade důraz na to, aby se při péči o chudé nedělal žádný rozdíl mezi lidmi „*strany české a římské*“.⁷⁶ V náchodském řádu pak, jak naznačeno, neústrojně následoval článek o soukenících⁷⁷ a završen byl ustanovením o šenkování vína (čl. 57), které bylo v pardubickém zřízení rozvedeno na závěr nepoměrně podrobněji.⁷⁸ Naproti tomu v Náchodě, jak jsme naznačovali výše, se daleko větší pozornost věnovala vaření piva. Závěrečný článek 58 náchodského řízení se pak věcně shoduje s předposledním článkem pardubického řádu⁷⁹ a obsahuje obecné ustanovení o pokutách, jejichž vybírání a „*vydávání počtu*“ z nich purkmistry je ale v pardubickém zřízení formulována pregnantněji.

Poukázali jsme tedy na nezpochybnitelný fakt, že struktura náchodského řádu i obsah jeho jednotlivých článků se v převážné části (řádově ze dvou třetin)⁸⁰ shoduje se starším

72 V pardubickém řádu čl. 63 a 64 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

73 V pardubickém řádu čl. 65–67 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9), zdejší článek 67, shodný obsahově s náchodským artikulem 48 v Pardubicích, přidává ještě ustanovení o ceně za přečtení testamentu na žádost příbuzných.

74 V pardubickém řádu čl. 68–70 a 75 a 76 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9), které po obsahové stránce (obava z požáru) odpovídají čl. 53 náchodského zřízení, je však zajímavé, že v pardubickém řádu nenacházíme ustanovení o nemilosrdném hrdelním trestu v případě zanedbání preventivních opatření.

75 V pardubickém řádu čl. 73 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

76 V pardubickém řádu čl. 78 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

77 V pardubickém řádu (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9) toto ustanovení mělo stejné pořadí (čl. 56), jeho obsahová náplň ale byla rozdílná.

78 Jelikož jde o soubor nařízení, nejsou už ani vydavatelem označena samostatným číslem.

79 V pardubickém řádu čl. 77 (podle vydání v AČ XVII – srov. pozn. 9).

80 Nebereme samozřejmě v potaz, výše rovněž vyceněná, jistá specifika obou řádů v ustanoveních o vaření piva (Náchod) či výčepu vína (Pardubice).

řádem pro Pardubice (v některých případech se přebírala i výše stanovených pokut a jejich uvádění alternativně v českých a bílých groších) a že se také v tomto řádu z 60. let 16. století objevují v několika článcích reminiscence na starší náchodský „pořádek“.

Na místě je nyní zodpovězení otázky, jak si vysvětlit evidentní souvislosti a inspiraci pardubickým zřízením z roku 1512, když Albrecht Smiřický „svůj“ řád vydal až o půl století později. Už výše jsme naznačili, že před Smiřickými Náchod vlastnili Pernštejnové, a to konkrétně v letech 1533–1534 Vojtěch z Pernštejna a v letech 1534–1544 Jan z Pernštejna, kteří systematicky připojovali další statky k jádru rodového panství na severu východních Čech s centrem v Novém Městě nad Metují.⁸¹ Podíváme-li se na vlastníky Pardubic, získali je Pernštejnové v osobě Viléma z Pernštejna v roce 1491, přičemž po něm je drželi synové Vojtěch z Pernštejna (v letech 1521–1534) a Jan z Pernštejna (v letech 1534–1548).⁸² Jde tedy o tytéž majitele jako na Náchodě (a dokonce i z větší části v časové shodě), takže hypotéza, že jeden ze synů si jako vzorový přenesl otcem vydané pardubické zřízení do Náchoda, jistě nebude daleko od pravdy. Lze se oprávněně domnívat, že buď v nezměněné podobě, anebo v určité úpravě toto zřízení za jejich vlády (spíše ovšem za vlády Jana z Pernštejna, který figuroval v roli vrchnosti po delší období a je znám svými četnými aktivitami) platilo i v Náchodě a že ony reminiscence v řádu Albrechta Smiřického se tak mohou vztahovat k této „pernštejnské verzi“ náchodského obecního zřízení. V každém případě můžeme považovat za téměř jisté, že znění pardubického městského zřízení se uchovalo ve vrchnostenské či případně rovněž městské náchodské kanceláři a že Albrecht Smiřický je mohl jen vhodně využít a přizpůsobit svým potřebám (naznačili jsme, že například v ustanoveních o jednotlivých řemeslech je náchodské zřízení úspornější).

A můžeme jít ještě dále – jak z podaného výkladu vyplývá, z dosud známých celistvých obecních řádů pro města a městečka byl největší počet vydán právě pány z Pernštejna (pro Doubravnik roku 1478, pro Pardubice roku 1512, pro Nedvědice roku 1538, přičemž pardubický řád se následně, jak naznačeno, uplatnil rovněž ve zprvu pernštejnském a posléze Smiřickém Náchodě). To dovoluje zároveň konstatovat, že Pernštejnové věnovali na svých majetcích oblasti disciplinace městského obyvatelstva soustředěnější pozornost nežli jiné vrchnosti. V ustanoveních o povinnostech „otců“ města, kteří měli být v zájmu své vrchnosti strážci „obecného dobrého“,⁸³ se zjevně oba rozebírané řády pro Pardubice a Náchod inspirovaly ustanoveními o konšelích původem ze Starého Města pražského,

81 P. VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna*, s. 27, 72.

82 Tamtéž, s. 24, 66–69. Celkově byly Pardubice v držení tohoto rodu až do roku 1560.

83 T. WÜNSCH, *Gemeinwohl dezentral*, s. 167–181; W. BRAUNEDER, *Studien I. Entwicklung des Öffentlichen Rechts*, s. 457.

kteřá se od sklonku 14. století šířila i do jiných českých měst,⁸⁴ zatímco další články akcentovaly místní potřeby (v oblasti řemesel, obchodu, ostrahy města, dědického práva). Pernštejnové tak na svých majetcích cílevědomě udržovali středověkou tradici ochrany „obecných potřeb“ ve vztahu „zu gutem Regiment“ a v té souvislosti se pochopitelně zaměřovali na preciznější reglementaci zásad společného života v obci, v němž si každý jednotlivec musel být vědom svých závazků vůči celku. Pokud tyto závazky porušoval, nastupovaly sankce. Do jaké míry pak mohly tyto být důsledně uplatňovány v intencích stanovených norem i v žité praxi, je už předmětem jiného pojednání.⁸⁵

Příloha

Obecní řád pro Náchod Albrechta Smiřického a na Náchodě z roku 1565 (Archiv Národního muzea, Sbírka F, kart. 107, Náchod, věci obecní a právní, transliterovaný opis, rukou nejspíše pokročilého 19. století)

Transliterovaný přepis řádu rukou pokročilého 19. století evidentně zachycuje jazykové zvláštnosti originálu. Tyto zvláštnosti bere v potaz i předkládaná edice řádu, která ovšem uplatňuje zásady odborné transkripce.⁸⁶ Podle zásad transkripce je tedy uplatněna současná grafická soustava a pravopisná norma a rovněž interpunkce se řídí současnými pravidly tak, aby text byl pro dalšího uživatele srozumitelný a aby nedocházelo k posunu původního významu určité fráze.

Ediční poznámka:

- Dvojhlaska „au“ se převádí na „ou“ – výjimku představuje jen slovo „*rathauz*“
- Na dnešní pravopis se převádí psaní předpon a přeložek „s“ a „z“ (a shoda podmětu s přísudkem)
- Nerespektuje se nadbytečné zdvojení hlásek („*oppatrný*“, „*radda*“) a taktéž nefunční přidávání „h“ k souhlásce „t“ – např. „*leth*“, „*pokuthy*“, „*sekreth*“
- Na evidentní zvláštnosti zápisu, které se nejspíše odvíjejí od dobové výslovnosti, je upozorněno slovem „sic“ v oblé závorce, aby text nebyl zatížen přemírou textových poznámek; v nich se tedy upozorňuje pouze na evidentní písařské chyby (zkomoleniny apod.). Z technických důvodů jsou tyto poznámky uváděny číslicí namísto

84 Srov. pozn. 52.

85 Srov. studii L. SULITKOVÁ, *Normy a disciplinace*, v tisku (viz pozn. 2).

86 Ivan ŠTŮVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie*, Archivní správa ministerstva vnitra ČR 2002, s. 53–56.

obvyklého malého písmene latinské abecedy.

- Zdvojenou rovnou závorkou je naznačen konec folia.

Při transkripci byly ponechány následující rozdílné způsoby zápisu editovaného textu:

- Střídající se koncovky „ův“ a „ů“ ve druhém pádu pl.
- Alternativní koncovka při skloňování číslovky dva – „dvou“ nebo „dvů“
- Alternativní koncovka „ú“ či „ou“ v 7. pádu sing., alternativní tvary zápisu „ouřad“ či „úřad“
- Alternativně užívané „ej“ a „ý“ v přídavných jménech při skloňování, v zájmenu „týž“ a v kořeni slova býti
- Alternativně užívané náslovné „v“ před samohláskou – je tedy ponechán tvar „vobchodu“ i „obchodu“
- Respektovány jsou rovněž rozdílné způsoby zápisu slova „purkmistr“ – ponechávána je i podoba „purgkmistr“.

Edice:

Náchodští poddaní mojí věrní a milí! Jsem toho já žádostiv, aby mezi vámi při tom městě dobrej pořad zachován bejti mohl, kterýž by Pánu Bohu líbeznej i také lidem chvalitebnej byl – a mně jakožto pánu vašemu poctivej i také vám. Tyto artikule níže psané vám vydávám a to jmíti chci, prikazujíc a poroučejíc, abyste je drželi a zachovávali, neb kdož by pak je koliv přestoupil, pokut v nich oznámených neujde i také mně pána nemilostivého by nalezl, však nepochybují, než že jakožto věrní moji poddaní znaje je pro vaše dobré a mezi vámi dobrej řád, ustanovují to, že se tak zachováte a jakožto dobrým náleží.

Úřad

1. *Purkmistr a konšelé v času uloženém aneb v potřebách nastalejch ráno na rathauz aby se scházeli nečiníc odtahův lidem a na rathauz aby se scházeli ve dvou nedělích aneb, nastala-li by toho jaká potřeba každé tejdén, pakli by po zvonění kterej konšel na rathauz nepřišel i rychtář také i starší obecní a neoznámil purgmistru příčiny potřebné pro kterouž na rathauze dáti by se najíti nemohl, ten každéj aby dal pokuty na rathauze V gr. b.*
2. *Purkmistr ten aby vždycky dal se najíti na rathauze neb doma pro potřebu obecní domáci aneb přespolní, pakli by z potřeby své hodné kdo odjeti neb odjíti chtěl, může na svém místě poručiti konšelu jinému a odjeti, pakli by neučinil a tak, jakž se o něm svrchu píše, nezachoval, pokuty aby položil na rathauze V gr. b.; a jestli by takovou*

vinou purkmistra nalezenou konšelé zamlčeli a tu pokutu prominuli – každé konšel povinen bude položit na rathauz III gr. b.

3. *Purgkmistr žádnejch věcí zamlouvati aneb smlouvati nemá bez konšelského vědomí a jestliže by to purgmistr dopustil, pro takovou všetečnost vznésti tu věc na mně neb na toho kdož by mé místo držal, dále k takovému dostatečnejm trestáním bude přikročeno.*
4. *Jakož jest prve v městě vašem ten pořad držán, že purkmistr pečeti v moci své nemá, než ode truhly dva z obce že klíče mívají, toho pořádku vám neruším, než toto napravuji, aby ty klíče dva z ouřadu mívali.*
5. *Konšelé v radě šeptův žádných mezi sebou nečinite než pilné poslouchání mezi sebou zachovejte, tak abyšte stranám spravedlivý ortel učiniti mohli a jestliže by se který tak nezachoval, každé pokuty dej na rathauz V gr. b. a v trestání naše upadne. Také konšelé odtud, když při slyšíte, nevstávejte ani ven nevycházejte z světnice dokudž se pře neskoná, ani stranám žádněj nerad, to každéj pod svou přísahou zachovej, pakli by v tom usvědčen byl kdo, na rathauz pokuty dej X gr. b. a v trestání přísné upadneš.//*
6. *Když konšelé koli a purgmistr na rathauze při kterémžkoli soudu sedíte tu nižádněj býti nemá než rychtář a písař a strany s přáteli svými, kteříž by před vámi činiti měli a pacholka svého vždy u dveří mějte, aby žádná strana bez opovědi i také se zbrani do rady nevstoupila, a kdož by se toho dopustil a všetečně vstoupil, ten kopy gr. čes. aby na rathauz položil a ztrestán byl.*
7. *Jestliže by na rathauze mezi konšely jaká nesvornost povstala i jinde, tu purgmistr jich nerozpouštěj bez srovnání, pakli by který konšel smlouvou purgmistrovou pohrdal svévolně, pokuty dej na rathauz kopy grošů a k tomu purgmistra a konšel odpros.*
8. *Když purgmistr s konšely⁸⁷ při soudu sedí na rathauze, jestli by kdo z sousedův jakou vinu aneb v trestání upadl by, ješto by bylo proti řádu anebo proti obci aneb proti purgmistru a konšelům, tu žádný z konšelů přímluvy činiti nemá za takového, pakli by kdo svévolně učinil, ten aby pokuty položil 1 kopy gr. čes.*
9. *Jestliže by konšel radu tajnú pronesl a v tom usvědčen byl, ten z úřadu aby ssazen⁸⁸ byl a hrdlem i statkem na milosti mé aby byl.*
10. *Svědomí, kteréž by kolivěk přijímáno mělo býti při soudu, kterýž by držán býti měl mezi stranami, to svědomí přijímáno ať jest podlí práva a zřízení zemského, závazek každému vydadouce, obzvláště pakli by strany svolily a taková svědomí bez závazku*

87 Zapsáno „končielý“.

88 Zapsáno „sazien“.

trpěti chtěly, taková také přijímána budte.

11. *Jestliže by strany k soudu před purgkmistra a konšely přistoupily a která strana požádala jednoho z ouřadu konšel k své potřebě, toho jemu odepřino od purgkmistra ať není.*
12. *Konšelé bez opovědi purgkmistra přes pole nechodte, než byla-li by potřeba kterému odjíti neb odjeti, purgkmistru to oznam, pakli by kterej konšel neopověda se svévolně přeč (sic) ušel, ten pokuty propadni na rathauz V gr. čes.*
13. *Z konšelů, který by se hry dopustil, ten dej pokuty na rathauz kopu gr. čes. A tehdy člověk byl-li by který postižen v městě při hře, ten dáti má pokuty 2 a půl⁸⁹ gr. b. a vandrovní pacholci tolikéž a soused V gr. b. Item soused, který v domě hry dopustil by, má dáti V gr. b.*
14. *Jestliže by který konšel co provinil proti úřadu, nezachoval se podle konšelství svého, ten v moci purgkmistra a jiných konšel trestáním bude a místo mé držícím ukázán bud.*
15. *Konšelé, kteříž by do konšelství vsazení býti měli, ti ať sou lidé zachovalí na svých poctivostech, a kteříž by se z předměstí do úřadu hodili, ti také sázení býti mají (sic).*
16. *Jakož prve ten pořad od vás jest držán, že ponůcek městských na sobě nedrží purgkmistr a hospodář města, pak takovej pořad, abyšte jej držali, při tom nechávám.//*
17. *Kterí byšte v ouřadu konšelském byli aneb v jakémkolivěk úřadu, při tom každém zachován bud, než úradů dvou žádný na sobě nemívej.*
18. *Rychtář, kterýž by kolivěk v místě usazen byl, ten důchody, kterýž sou v městě, vybírej a na zámek úředníku s písařem městským dodávej.*
19. *Také tejš rychtář soudy, kteréž ouřadu rychtářskému náleží, držeti má a domácím i přespolním konce spravedlivé bez potahův ať činí, a když by pře veliká a těžká mezi stranami vznikla, může rychtář požádání dvou neb tří z ouřadu, aby s ním na tom soudu seděli, a oni tomu nemají odporní býti.*
20. *Sedání noční na dlouhé noci do čtyř hodin a na krátké do dvou hodin déle aby nebylo dopouštěno krom lidem hostinským a kupeckým a při těch hodinách jmenovaných aby se na rathauze zvonilo a po zvonění rychtář s pacholetem konšelským a s biřicem po šenkovních domech jde, a najde-li koho domácího hráti a peníze na stole přistihl by, ty rychtář sobě poběří, i také z domácích vožralce nalezl-li by, po městě pokřiky ani činí i také v domích po témž zvonění, ty a takové rychtář do trestání běř, i také kteříž by z domácích zbrani (sic) chodili, toho ať jim trpíno není, však jestliže*

---

89 Zapsáno latinskou číslicí, jejíž poslední „břevno“ jeví náznak smyčky, tedy přetržení, které lze interpretovat jako polovinu.

by který z sousedův po zvonění s lidmi kupeckými nalezen byl, ten má podle nich v tom svobody užítí, než proto i k lidem kupeckým přespólním od rychtáře promluveno ať jest, pokoj od nich zachován aby byl, jakž dobrým náleží, že svobodně do vůle své v sedění užítí mají. Pakli který hospodář v šenkovním domu i jinde domácím vožralcům mimo čas vyměřený po zvonění a po rychtářském dohlídnutí dopustil neřádného těm vožralcům sedění, ten hospodář podlí na něj toho uznání aby dal pokuty na rathauz V gr. b. Také kdož by komu dobyt看em jakejm kolivěk škodu učinil, ta škoda podlí rozeznání spravedlivého ať jest jemu napravena. Což se pak pokut rychtářských dotýče náležitejch, jakž jest jich prve předešle užíval, toho na tento čas při tom zanecháno buď.

21. Neřádův proti Pánu Bohu i jiných žádnému trpíno ať není a zvláště zjevného kurevství, cizoložství, neřádného manželství, v tom purgkmistr a konšelé i rychtář pilnou péči mějte a jestli by kdo v takovém neřádnem skutku přistižen byl, takovej každej do vězení ať jest vzat a taková věc ať jest vznešená od purgkmistra na mne neb na místo mé držící, bude vám oznámeno, jak dále v tom se budete míti zachovati.
22. Jestliže by kdo s kým v městě svádu učinil svévolně pomínuv řád a právo a ten, na kterého by půtka byla učiněna, ucházal před ním, do domu// utekl a on vždy za ním běžel zbraní dobytou, ten každý, aby do vězení vzat byl by, jeho pak neranil ani zabil, a z toho vězení puštěn aby nebyl, až by purgkmistr na mne neb na místo mí držící prve to vznesl.
23. Také jestliže by který soused nebo padouch dán byl do trestání purgkmistrem a konšely i rychtářem pro některé příčiny, pro kteréž by hoden trestání byl a on do trestání by jíti nechtěl a přeč (sic) ušel, takovému každému statek zmařen a zapečetěn bude a pobrán v moc mu od úředníka. A kdož by to zapečetění zrušil, ten do trestání vzat buď a na milosti mé s hrdlem i statkem, pakli by neucházeje pryč zprotivil se právu a zbranil, ten dostatečným vězením opatřen ať jest na milosti mé s hrdlem i statkem buď.
24. Jestliže by kdo bitvu jakou svévolně učinil, pomínuv právo, a pohlavek komu dal anebo za vlasy vzal, ten pokuty dej na rathauz konšelům k jich užítku XI gr. čes. a rychtáři III gr. čes., pakli by co dáti neměl, ten sed' III neděle v šatlavě, jestliže by konšelé takovou vinu⁹⁰ pomínuli, buď pokutu neb trestání, tehdy konšelé propadnete do obecní truhlice pokuty 1 kopu gr. čes. a místo naše držící XV. gr. b.
25. Jestliže by v městě mezi osobami stavu panského nebo rytířského bitva se stala aneb že by jeden druhého z těch stavů zamordoval, zavázati, aby se stavěli před pány a vladykami neb plném soudu zemském království českého, kterýž by nejprve držán

90 Nesrozumitelný zápis, který by se nejspíše musel číst jako „vin naše“.

- byl, pakli by kdo z těch stavů mé poddané bil, takového zavázati slibem, aby se přede mnou stavěl.
26. Jiní pak, kteříž by tejhž stavů neužívali a jakou bitvu neb vraždu učinili, takovejmi aby se ujistilo vazbou a aby nebyli puštěni, leč mou vůlí a vědomostí.
  27. Purgkmistr a konšelé žádnému klejtu nedávejte bez vědomí úředníků i také jestliže by komu úředník klejt dal, oznámí o tom purkmistru a konšelům, aby věděli, jak se k němu zachovati.
  28. Kdož (sic) by kolivěk na rathauze zvoněno bylo pro sjití obce, ten každý souseď na rathauze nalezen buď, pakli by kdo nepřišel o tom věda, ten dej pokuty na rathauz V gr. b. a z rathauzu žádný nechod, leč ta potřeba, o kterouž jest hromada, vykonána bude, a kdož by šel, pokutu svrchupsanou dej; a také při obecním jednání každý svobodu měj mluviti, což komu potřeba jest bez křikův a kdož by jaké křiky působil, ten od purgkmistra trestán buď.
  29. Pokřik byl-li by v noci neb ve dne a k šturmu zvonění pro potřebu zámku, města i jiné potřeby, tu každěj hospodář i podruhově zbrání najíti se dejte, kdež by k šturmu zvoněno bylo aneb pokřik byl, a tu což by od úředníka neb purgkmistra rozkázáno bylo, tak se zachovejte, a kdož by neběžel, k němu hleděno buď k hrdlu i k statku.
  30. Jestliže by který souseď osedlý anebo konšel nezachovav svého konšelství co proti purgkmistru a konšelům provinil anebo proti komu jinému, ješto by jej purgkmistr s konšely trestati měl, toho každého purgkmistr s konšely tresci podlí jeho zasloužení a svému úředníku jej ukažte na místě mém.
  31. Jestliže by kdykolivěk sbírka obecní na město přišla pro potřebu, ta bez vůle mé a vědomosti místo mé držících dopouštěna ať není, než kdyby k tomu přišlo, již by vám oznámeno bylo, jak by býti měla.//
  32. Jakož clo i jiné důchody obecní každý pondělí před purgkmistrem kdož je vybírají, kladou a z toho purgkmistru počet před konšely činí, z toho pořádku při tom zůstávají.
  33. Co se pak soli kupování dotýče, ta aby k vobci kupována byla, však komuž by bylo z vobyvatelův potřebí, prve sobě k potřebě své koupiti na rynku bude moci, než jestliže by potom kterému z vobyvatelův potřeba byla, tu může koupiti sobě z rathauzu, nemá na něm přijato bejti na bečce než 11 gr. čes. krom těm, kteří na prodaj kupují, těm prodáno ať jest, jakž trh běží, a hokynáři ať odjinud nekupují než z rathauzu, kteří by na peníz prodávati chtěli.
  34. Žádná městka (sic) vobchodu hokynářského neved, než při obchodu svém městským se drž, než co se herinkův i jiných tunných ryb dotýče, tu aby dáno bylo z každé tuny 1 gr. b., též i voleje, to měšťani mohou prodávati v domě svém, krom na peníz nic, kdož by toho nezachoval, pokuty na rathauze dej XV gr. b.

35. *Také žádná hokyně před jinými sousedy v trhu nepřekupuj, leč by co již po trhu zůstalo, a to pod pokutou V gr. b. Také k tomu ke všemu purgkmistr a konšelé dohlíďte, aby se v takových prodajích lidem spravedlnost dala podle rozvážení koupě každého prodavače.*
36. *Při trzích před městem v branách ani v ulicích žádnému kupovati dopouštěno ať není pod pokutú V gr. b., než každý kupuj na rynku, což jest potřebí.*
37. *Řemeslníci kteréhožkoli řemesla, ti ať řemesel svých nedělají [v]⁹¹ podružství, a zvláště, kteří ženatí nejsou, leč by k vosazení přišli neb očekávali domův; a zvláště řezníkům, těm k škodě býti nemá, pakli by kdo v tom byl postižen, to řemeslo jemu zastaveno buď a pokuty dej XV gr. b. na rathauz, než vandrovní řemeslníci kteréhožkoli řemesla u mistrů dělejte, jinde nic.*
38. *Což se pak cechmistrů dotejče, poněvadž na to obdarování mají, aby se sami sadili, to při jich obdarování stůj, však povolení a závazek, to od úřadu vydáno jim buď.*
39. *K řezníkům do mastných (sic) krámův dohlídáno buď purgkmistrem a hospodářem města, maje při tom na čas úředníka při sobě i také v trhu k jinému ke všemu, a což by neřádného bylo, to buď zastaveno a řezníci při krámích mastných (sic) zachovávati se, jakž obdarování jich ukazuje, pakli by je který přestoupil, tolikéž jako k jinému zachovati se.*
40. *Jakož osoby čtyry volené sú k dohlídání pekařům, toho při tom pořadu nechávám, jediné ty osoby ať neřádu nepřehlídají, purgkmistrem a konšely to opatřeno buď.*
41. *Žádný švec koží od města neprodávej a pryč nevoz, leč s povolením cechu, a to pod pokutú půl⁹² kopy gr. čes.*
42. *Řemesla, kteráž cechu nemají, k těm purgkmistr s konšely často dohlídej, aby na spravedlnosti lidem od sebe dělali, a byl-li by neřád při něm nalezen, toho jim trpíno ať není.*
43. *Kdož by se koli do města neb na předměstí osaditi chtěl, ten každéj svého zachování list pořádněj přines.*
44. *V městě neb předměstí kdož by od koho statek koupil a v trhu jemu nestojíce, toho trhu jemu držeti nechtěl, kterákoli strana to by učinila, zač ten statek prodán byl, X kop // I⁹³ kopy pokuty dej a té pokuty polovici tomu, který v trhu státi chtěl, a druhou polovici na rathauz konšelům.*

91 Předložka byla vynechána.

92 Zapsáno římskou číslicí I, jejíž „břevno“ je přetřženo.

93 Na přelomu stran za sebou tedy bez většího smyslu následují číselné údaje X kop a I kopa, nejspíše je možné mezi tyto údaje vložit (podle porovnání s pardubickým řádem) frázi „a na druhé straně znovu“.

45. Podruhův žádný hospodář nepřijímej bez oznámení purgkmistra a konšelův, a kdož by to učinil, pokuty na rathauz dej 10 gr. b. a jestliže by se skrze kterého podruha komu škoda stala, hospodář jeho věc, jakého jest podruha u sebe choval, na podruhy a na podruhyně mimo tu povinnost, kterouž k obci činiti mají, žádnej víc nevkládej, než potřeboval-li by jich kdo k jaké potřebě své krom obecné, za to jim plať.
46. Jestliže by kdo z obyvatelův v městě i na předměstí i jiný v nemoc upadl a žádal purgkmistra a konšel, že před nimi pořizení o statku svém učiniti chce, tehdy na takovou jeho žádost purgkmistr pošle dva konšely s písařem městským a ty tři osoby při tom pořizení buďte, žádný jiný; jakž pořizení učiněno bude, to purkmistr zapečet ten kšaft pečeti městskou a žádnému, co jest v něm, oznámeno ať není, leč od smrti umrlého budou-li žádati, ten kšaft buď otevřen a na rathauze čten. A také ten kšaft od toho, kdož jej dělá, nemá zrušen bejti, než po třetím dni, žádal-li by toho ten, kdož kšaft udělal jest, aby zrušen byl, toho nemá jemu odepřino bejti, a také jestliže by v té nemoci zhojil se, bude moci ten kšaft zrušiti a má jemu zase vrácen býti, jestliže by pak ten kšaft zůstal, v celosti v knihy městské všel a přátel toho umrlého, kdyby toho žádali, aby jim čten byl, to může se jim učiniti, než vejpisu žádnému dávati se jeho nemá.
47. Zachvátí-li by kterého z města neb předměstí nemoc neb smrt na cestě, takový při kterémžkoli právě pořizení o statku svém učiniti by chtěl, v městě, městečku neb ve vsi, povolaje purgkmistra neb rychtáře a konšely k sobě podlí práva, bude moci před mimi ten kšaft udělati a ten má tak stálý bejti jakoby se v městě, jakž se svrchu píše, dělal.
48. Kdož by žádal který kšaft slyšeti po vyjití čtyr nedělí, když by již v knihy městské vepsán byl, má k tomu puštěn býti.
49. Také toto na vás úřadu míti chci, aby všickni sirotci k městu Náchodu náležití v opatrování, v osobách i v jich spravedlnostech všech⁹⁴ byli a při obnovení úřadu z statkův a užitkův sirotčích aby řádně, tak jako i o věci obecní, od vás počty učiněny byly.
50. Což se pak opatrování města dotejče, kdyby kolivěk město odevřené bejti aneb zavřino, purgkmistr s osobami k tomu náležitými bejvej a místo žádnému po zavření odmykáno ať není, než lidem hostinským, pakli by který z obyvatelův po živnosti své jíti neb jeti chtěl, purgkmistru oznam, takový může puštěn býti, než jinak nic.
51. Jakož hlásné držíte dva na branách a v městě dva, a když by potřeba byla, tehdy více, toho pořádku při tom nechávám, jedno to opatrováno buď, aby ti hlavní bedlivost zachovali a po hodinách troubili.

---

94 Slovo je nesrozumitelné, nejspíše by se četlo jako „vašem“.

52. *Opravy městské hospodář v své pilné péči měj a k tomu pilně dohlídej, aby pro malý náklad velkého se nedopouštěl, a ty opravy na obecní groš se dějte, také ke všem hospodářům pilně dohlídáno ať jest, aby domův neopouštěli, pakli by se kdo toho dopustil, ten do určitého času určen buď, aby opravil neb prodal a od domův svých žádnéj neodprodávej po kusích rolí a luk, štěpnic, než kdož chce prodati, prodej spolu všecko.*
53. *Purgkmistr a konšelé vždycky ve čtyřech nedělích v městě i na předměstí k tomu// dohlížejte, jak se u koho topí, a jestliže by u koho nalezeno bylo, an při svém ohni neřádne se má, tomu ten oheň zastaven buď dotud dokudž toho neopraví, jestliže by pak přes tu záповeď neopraviv toho topí, ten čtyry neděle v šatlavě sed, a jestliže pak od koho oheň⁹⁵ vyšel, ten hrdlo ztrať bez milosti, a v domích hostinských i jiných pilně od hospodářův to opatrováno buď, aby řádně světly chozeno bylo do maštálí a do chlivů, to chci míti.*
54. *Jakož k dohlídání k špitálu prve dvě osoby sou zřízené, kteréž z příjmu a z vydání počet činí, purgkmistru ve čtyřech nedělích toho pořadu při tom také nechávám, než toho napravuji, aby purgkmistr s některým z konšel vždycky ve čtyřech nedělích do špitálu dohlídal, jaký jest řád mezi chudými a jak sú od těch osob opatrováni, a poznalo-li by se co neřádneho při těch osobách, purgkmistr jim toho netrp.*
55. *Co se pak nečistot vyvození z rynku dotýče i hnojův podlí prvního mezi vámi o tom nařízení při tom toho nechávám, tak aby konečně takové všecy nečistoty a hnoje do Velikonoci vyvožovány byly, a kdož by toho nečinil, pokuty na něj pokládám X gr. b. na rathauz.*
56. *Soukeníci, kteříž sukna děláte, suken nepostříhejte, poněvadž sou tu osedlí, kteříž tím řemeslem postřihačským vůkol a živnost svou provozují, jiného neumějí, pakli by se který soukeník dopustil a sukna postříhati nedal a sám je postříhal, ten dej pokuty na rathauz X gr. českých.*
57. *Jakož při šenkování vína od předešlých časův tento pořad při tom městě zachován jest, kdož může seč býti, ten šenkuje, však po čemž by je dávatí měl, to podlí sázení od úřadu jest, z bečky dává se V gr. b. konšelům, k vobci I gr., purgkmistru pinta a konšelům půl pinty koštu z tří věder a pod to méně se nesadí, než k vobci proto z každého vědra dáno býti má půl gr. b., pak při té navyklosti předešlé ten artikul o šenkování vín i svídnických pív na ten čas artikul zůstavuji.*
58. *Jestliže by pak těch pokut v artikulích položených kdož by se propadl, ouřad neb tak a komu jest provinil a to vysvědčeno bylo, tehdy úřad aby propadl pokuty do důchodův na zámek II kopy gr. čes.*

---

95 Zapsáno jako „ohni“.

O skupování pšenice a dělání sladův a vaření piva

59. Pšenice vždy nákladník i soused tu péči a pilnost měj, aby sobě hleděl dobré, jadrné, ne mnoho žitnaté i nezkažené nakoupiti, aby z ní mohli dobří sladové dělání bejti, neb ze zlého sladu, byť nejmistrnější pivovarník byl, dobrého piva stěžkem navaří, a taky pšeníc žádný doma nezsejpej, než každěj na sladovni vézti dej, pakli by v tom byl kdo postižen, ten pokuty dej na rathauz X gr. čes. a ještě vězením trestán buď.
60. Dva z obce volení buďte, ti, kteříž tomu rozumějí, a ti to své pilné péči mějte k sladovníkům dohlídající, jak se sladové vyrošťují přední, prostřední, a jestliže by sladovník více vyroštil, nežli by jemu těmi osobami ukázáno bylo, pokuty dej na rathauz půl⁹⁶ kopy gr. čes. A ti z vobce volení vždycky ve čtyrech nedělích, nemůž-li bejti, spíše k sladovníkům dohlíďtej vezma sebou pivovarníka a tolikéž do mlejnu, kdež se sladové melí, aby od mlynáře v tom pilnost a spravedlnost zachována byla, pakli by v tom mlynář postižen byl, že jest nepilností i nevěrou co neřádného způsobil, takový trestáním// dostatečným [?]⁹⁷ ať není pomínut a k nápravě, co jest se při něm našlo, ať se přivede.
61. Což se pak vaření piv dotýče, to ať jest tak opatřeno ouřadem těmi dvěma osobami volenými z vobce, aby piva více po XII korcích nebylo bráno, než co náležitého jest, XVI sudův i s dolívkou a po VI korcích VIII sudův, též i s dolívkou, a taková piva pivovarníci v gruntech aby pilně vyvařovali se vši péčí, mírně chmelili, patok do piva nelili, kdož by ten nalezen byl a do piva patoky lil, ten trestán buď, jakž na takového náleží, neb když taková péče při tom bude, nemohú než dobrá piva vařena býti, pakli by se to našlo a kdo více než XVI sudův i s dolívkou vzíti na var piva rozkázal, takový každý viny k vobci 1 kopy gr. dej a čtvrt léta piva nevař a pivovarník trestán buď.
62. Kádě v pivovaře vrtané ať sou, aby více piva bráno nebylo než na míru, jakž cejch svrchu psanej dokazuje, k tomu ty osoby dohlíďtej.
63. Pivovarníky hleďte sobě jednati dobré, umělé, neb kdyby nejlepší sladové byli, nebudeliť umělých pivovarníkův a pilných, z dobrého sladu můž zlé pivo bejti, protož tolikéž k pivovarníkům ať jest se vši péčí dohlídáno vod úřadu v některých časích, a jestliže by se poznalo, že pivovarník škodu nedbanlivostí udělal, o to k pivovarníku hledíno buď.
64. Při nadávání a slívání a nakvašování i vyhlídání piva hospodáři a hospodyně v tom zvláštní péči mějte, to ouřadem opatřeno buď, neb byl pivovarník nejlepšího sladu

96 Rozepsáno slovně.

97 Slovo není dobře čitelné.

navaril, a nebude-liť při tom u nich rozšafného opatrování, všecka ta práce může nadarmo vyjítí. A kdož by se toho dopustil a při takovém nedbalství a neopatrnosti nalezen byl, takovej ať jest trestán.

65. Při vystavování piva tento pořad zachován buď, aby piva došla po pořádku vystavována byla, jedni přede druhé aby nepředsakovali, než kteréž by vařené bylo, pět nebo 30 [?]⁹⁸ dní, leč by piva v městě dostatek nebylo, to rozváženo těmi osobami dvěma buď, však mimo vědomost jich a povolení z rady toho nečin, a kdož by v tom postižen byl, pokuty na rathauz dej X gr. čes.
66. Také pivo jedni na druhé dráže ani laciněji nevystavujte, než podlí usazení úřadu kterého času jak se pšenice kupuje, podlí vyrozumění nákladu na sudu vejše přijímáno ať není nad náklad pšenice než III gr. b. Tak se všickni zachovejte, a kdož by to přestoupil, čtvrt léta piva nevař.
67. Sudové ať sou na jednostejnou míru dělány a cejchové od těch dvou osob vydaných, kteříž to ať rozváží, prve než by sud cejchovaný byl, na tu míru, jináč do necejchovaných sudův piva k vystavování do krčem i k šenkýřům ať dopuštěno není, a kdož by se toho dopustil a v necejchovaném sudu, kteréhož by ty osoby necejchovaly, pivo vystavil, ten pokuty na rathauz k vobci připadni XX gr. českých.
68. Při várkách tento pořad zachován buď, každý při svejm pivovaru, kterémuž jest obrácen, stůj a v něm sobě vařiti dej, však poně//vadž v pivovare po XII [?]⁹⁹ korcích se vaří, žádnej sobě nenajímej ani nepřekupuj na své straně ani z druhé strany, než když den tvůj na tě přijde, máš-li z čeho, vař, pakli nemáš, jinému pust, pakli by toho kdo dopustil, pokuty dej na rathauz XV gr. čes.
69. Kdyby na kterého pořádku přišla a od pivovarníka bylo jemu oznámeno, aby vařil, jestliže k tomu se nepřipravil a sladu neměl, oznam pivovarníkovi, že nemáš z čeho, a pivovarník jemu oznam, že jest naň pořádku přišla, aby vařil a ten den pomínulý zase se nenavracujíc, až jeho pořádku přijde, pakli by se toho kdo dopustil a neoznámil, že vařiti nemůž, pokaždé dej na rathauz XV gr. čes. a za čtvrt léta piva nevař.
70. Což se pak těch domův šenkovních dotýče, který v ulicích sou, ti hospodáři vůli mějte, svůj dům podle pořádku jemu oznámeného komu kdo chce prodati za 1 gr. čes. aneb [...] ¹⁰⁰, však ne do roka ani do půl léta než toliko tu jednu pořádku, a když by na něj druhá přišla pořádku, tehdy druhému neb jinému již prodej, a kdož by pak toho dopustil a jednomu svou pořádku do roka neb do půl léta prodal, ten pokuty

98 Zapsáno římskou číslicí III s nadepsanou vodorovnou čárkou, která pravděpodobně značí řád desetkrát větší.

99 Číslice je přepisovaná, může znamenat XII i VII.

100 Část textu evidentně chybí.

XV gr. b. na rathauz dej a čtvrt léta pořádky neužívej.

71. *Nad těmito pak všemi artikuly napřed položenými vy purgkmistr a konšelé v bedlivém opatrování ruku držte a takových neřádů nedopouštějte ani pokut na to uložných žádnejm nepromíjete. Pakli by se to na vás uznalo, že jest od vás zlechčeno, purkmistr, hospodář města a konšelé pokuty na zámek dejte II kopy gr. českých.*

Na potvrzení toho svůj vlastní sekret k tomu sem přitisknouti rozkázal.

Zusammenfassung

Unbekannte Stadtordnung für Náchod aus den 60er Jahren des 16. Jahrhunderts

Die Autorin hat unlängst in den Archivfonds des Nationalmuseums in Prag eine wissenschaftlich noch absolut unbekannte Gemeindeordnung für Náchod gefunden, die der Besitzer der Herrschaft, Albrecht Smřický, Mitte der 60er Jahre des 16. Jahrhunderts (das Schriftstück ist nicht genau datiert) herausgegeben hatte. Das Dokument besteht insgesamt aus 72 Artikeln und damit gehört es zu den umfangreichsten von bisher bekannten kompletten Gemeindereglements in unseren Ländern. Da jedoch der andere Teil von 24 Artikeln nur auf „Ankauf von Weizen und Produzieren von Malz und Bierbrauen“ ausgerichtet ist und deswegen eine spezialisierte Forschung in entsprechenden Zusammenhängen verlangen würde, widmet sich die Autorin nur im ersten Teil der Ordnung mit insgesamt 58 Artikeln der Inhaltsanalyse. Es geht vorrangig um die Reglementierung des ordentlichen Betriebs der städtischen administrativen bzw. gerichtlichen Behörden, die offensichtlich von Schöffenrechten der Prager Altstadt ausgehen. Eine entsprechende Aufmerksamkeit wird aber auch der städtischen Wirtschaft gewidmet, der Verteidigungsfähigkeit der Stadt, der Brandvorbeugung sowie den Bedingungen für die Niederlassung in der Stadt und dem Verfassen von Testamenten.

Bei der Suche nach möglichen Vorlagen dieser Ordnung von Náchod wurde deutlich, dass sie in vielen Artikeln mit der älteren Vorlage für Pardubice aus dem Jahre 1512 identisch ist, die Wilhelm von Pernstein herausgegeben hatte. Dies ist am besten damit zu erklären, dass die Pardubicer Ordnung ins Stadt- bzw. Schlossregister in jener Zeit übertragen wurde, als Náchod die Pernsteins besaßen (Adalbert von Pernstein 1533–1534, Jan von Pernstein 1534–1544).

Aufgrund eines Vergleichs der beiden Dokumente und deren Einfügen in den Gesamtbestand des Wissens über die Gemeindeordnungen in unseren Ländern gelangt die Autorin zum Schluss, dass die höchste Anzahl von solchen Schriftstücken eben von den Herren von Pernstein herausgegeben (bzw. angeregt) wurde (für Doubravník 1478, für Pardubice 1512, für Nedvědice 1538, anschließend dann auch die Ordnung für Náchod /1565/). Diese Tatsache erlaubt auch festzustellen, dass die Pernsteins in ihrer Zeit auf den eigenen Besitztümern der Disziplinierung der Stadtbevölkerung eine gesteigerte Aufmerksamkeit gewidmet haben, jedenfalls mehr als andere Herrschaften. Für eine bessere Orientierung ist im Anhang die Edition der Gemeindeordnung von Náchod beigelegt.